

ЕССЕНДОНСЬКА ШКОЛА
ІМ. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

РІДНОШКІЛЬНА БІБЛІОТЕКА

3

КНАЖИХ ЧАСІВ

МЕЛЬБУРН-1977

* * * * *

* Серія Рідношкільної бібліотеки — *

* видання Ессендонської школи ім. Т. Шевченка. *

* Видано за кошти Ґундатора Рідного шкільництва *

* в Австралії пана Гордія Босого з Мельбурну і *

* пана Пилипа Гріна з Канберри. * *

* Упорядник текстів — Іван Брозницький *

* Друк текстів — Володимир Буштедт *

* Обкладинка — Михайло Бутаків *

* Друк обкладинки — Пилип Грін *

* * * * *

* * * * *

* TARAS SHEVCHENKO'S UKRAINIAN SCHOOL, ESSENDON, AUSTRALIA *

* * * * *

Н А Ш А Б А Т Ь К І В Ш И Н А

Любі друзі! Вже ізмалку
Ми про це всі добре знаєм,
Що зовемось українці
Й українських предків маєм.

Батько, мати, брат, сестричка,
І всі інші члени роду,
Всі належать до одного
Українського народу!

Бо родитись українцем —
Це велика честь і слава,
Рідний край свій полюбити —
Найважливіша це справа.

Між Карпатами й Кавказом,
Прип'яттю і Чорним морем,
Український славний нарід
Всі замешкує простори.

Там пливуть глибокі ріки,
Там шумлять степи безкраї,
Стрункі гори пнуться в хмари,
Синьооке море грає.

Буйне збіжжя колосисте
На врожайних спіє ріллях;
Є у надрах сіль і нафта,
Віск, залізо і вугілля.

Українці й українки
Всі кохають до загину
Предківську преславну землю —
Нашу рідну Україну.

Але, щоб свою цю землю
Міцно й широко покохати,
Треба все її минуле
Добре вивчити й пізнати.

Треба знати те, як предки
На землі цій проживали,
Як її грудьми своїми
Боронили, заступали.

Як за волю і за долю
Йшли у бій, як на забаву,
Здобували собі рани,
Україні рідній славу.

Як невпинно працювали
І боролися завзято,
Щоб була їх Україна
Завжди дужа і багата.

Хай не буде в нас нікого, —
Батька, неньки, ні дитини,
Що не вміли б розказати
Про минуле України.

Володимир ПЕРЕЯСЛАВЕЦЬ

Н. А Ш І П Р Е Д К И - С Л О В' Я Н И

Над озерами, річками,
На полянах лісових,
На стрімких високих горах,
На просторах степових, —

Де лише сіріє стежка,
Або вкрився збіжжям лан,
Скрізь розкидались оселі
Наших прадідів слов'ян.

Оселялись цілим родом;
Що людина, як одна?!
Кревні люди — рід складали,
Кревні роди — племена.

Наймудріший і найстарший
Цілим родом керував,
Видавав щодня накази,
Правив, милував, карав.

Кожне плем'я мало князя,
Князь судив, водив на бій,
Першим був він у відвазі
І у мудрості своїй.

А коли ставав нездатним
До ладу і боротьби,
Віче іншого на князя
Вибирало без журби.

На річках, високих горах,
Серед багон і болот
Городи, міцні твердині
Будував собі народ.

Коли ворог йшов війною,
Метушилось все, як рій,
Замикалися ворота,
Починався лютий бій.

Бились, кидали каміння,
Крізь баркан окріп лили,
Попіл сипали у очі,
Гострі кидали коли...

... Ось і ворога відбито.
Все минуло: гнів і жах...
Кревні плачуть над борцями,
Що звалилися в боях.

І дають їм у могилу
Зброю, вбрання і харчі,
Щоб вони не знали лиха,
На тім світі живучи.

На сумних могилах тужать
І справляють тризну там,
І несуть на сизі гори
Жертви праведним богам.

Але все поволі, тихо
Тоне в річці забуття,
І на березі зеленім
Квітне радісне життя...

На луці палає ватра,
На луці ідуть танки.
Тут в вінках цвітуть дівчата,
Там співають парубки.

В цю таємну ніч Купала
В лісі папороть цвіте,
Розцвітає, обсипає
Цвіт — проміння золоте,

Промовляє звір до звіра,
Хто підслуха мову їх,
Хто у лісі найде квітку,
Найде скарбів цілий міх.

А пісні все далі ллються,
Вже поблідли і зірки,
А ще огнища палають
І мережаться танки.

На кийки стоять схилившись
Бородаті віщуни
І розказують, що буде
І з якої сторони.

Роздають недужим зілля,
Щось шепочуть і плюють...
Сих водою напувають,
Тим камінчики дають.

І, здається, з лісу вийшов
На узлісся Лісовик.
Став, заслухавсь, задивився...
Стрепенувсь і знову зник.

І, здається, шойно бігли
Тут русалки польові
І розсипали зі сміхом
Самоцвіти по траві.

Але схід зайнявся сонцем,
Хмари в золоті, в огні...
І самотньо одцвітають
Зблідлі ватри в далині.

Олександр ОЛЕСЬ.

- 3 -
Т Р И Б Р А Т И

Потріскався степ, як на дубі кора,
Земля знемагає у спразі...
Спинились три вершники біля Дніпра,
Три брати, три витязі-князі.

Попереду Кий. Він найстарший з братів,
А Шек середульший літами;
А третього витязя звали Хорив,
Найменший він був між братами.

До рідного краю князі привели
Дружину з тяжкого походу...
Припавши до берега, вої пили
Цілющу дніпровську воду.

А Кий із коня вороненького зліз,
Окинув околиці зором:
Ліворуч — дрімучий незайманий ліс,
Праворуч — байраки і гори...

— Місцина хороша! — почувся басок
І лунко відбився на схилі.
Лиш чутно було, як об жовтий пісок
Сполохано билися хвилі. —

Послухайте, браття! — продовжував Кий
І сходив все вище і вище. —
А що, як отут нам, де берег стрімкий,
Нове збудувать городище?

— Це думка хороша! — погодився Шек.
Хорив на те вимовив гучно:
— Зі схилів оцих від ворожих пащек
Було б відбиватися зручно!..

Порадилися браття... І старший мудрець
З братами зійшов на вершину,
Десницю підняв і про той рішенець
Повідав князівській дружині.

Тут вийшов з ватаги дружинників дід,
Вклонився і Києві каже:
— Не раз ти дружину водив у похід
На військо загарбницьке враже.

Ти — старший з братів, найвідважніший ти,
Дружина тебе поважає,
І місто, що буде отут, наректи
На честь твою, Киє, бажає...

Кий зняв з голови шанобливо шолом
І тричі вклонився до стану:
— Чолом вам, дружинники вірні! Чолом!
Доземний уклін за пошану...

Як вулик улітку, гули вояки,
Завзято руками махали.
А в небі, мов птахи, літали шапки...
— На Києву честь! — всі гукали.

— На Києву!.. — лунко відбивсь на горі
Пошани народньої вияв...
Коли ж городище звели на Дніпрі,
Воно і назвалося — К и ї в.

Юрій КРУГЛЯК

К И Ї В

Над Дніпром, що котить хвилі
У далеке Чорне море,
Стало гордо місто Київ,
На зелених пишних горах

Там у час старий-прадавній
Між полями і гаями
Жило плем'я українське —
Називалося поляни

Над Дніпро пори одної
Три брати прийшли з сестрою:
Кий, Шек, Хорив — три відважні
Із Либіддю молодю.

Там і місто збудували,
В нім жили і помирали,
І від Кия, — Город Київ —
Називати люди стали.

.. Київ дуже давнє місто,
України всеї слава —
В Києві колись родилась
Українська держава.

В. ПЕРЕЯСЛАВЕЦЬ

П О Ч А Т К И Д Е Р Ж А В И

Києве, ти українських
Городів преславна мати!
Ти, орлице Україно,
Мала ти синів завзятих,

Що найперші між усіма
Об'єднали дружньо сили,
Щоб їх лихо не зламало,
Вороги не задавили;

І основу збудували
На довічну честь і славу
Під могутню та багату
Українську державу.

Бо добробут, сила й слава
Тільки там усе вітають,
Де єднатися уміють,
І до гурту стати знають.

Їх чужинці поважали
І на службу в них ставали,
Ген плвли у Чорне море,
Дальні землі воювали.

Та найбільш тоді у Київ
Прибували ті ті варяги,
Що їх скрізь по світу знають,
Із рішучости й відваги.

Два варяги — Дир і Аскольд
Гарний Київ полюбили,
Та й із київським лицарством
Об'єднали разом сили.

Царгород — столиця греків —
Поважав їх і боявся,
Сорому ж щоб не зазнати —
Сріблом-золотом відкуплявся.

Такто наших славних предків
Шанували і боялись,
І держави щонайбільші
Дружби з нами добивались.

Тисяча років минула,
Як це діялося, діти,
Але слава про часи ті
Буде вічно гомоніти.

В. Переяславець

О Л Е Г В І Щ И Й

Та ще більша сила й слава
Гордий Київ завітчала
І Дніпром по бистрих хвилях
У широкий світ помчала,

Як на княжому престолі
Князь Олег сів, Віщим званий,
Бо хоробрий був і вдалий
Над всіх воїв-отаманів.

Під свою могутню владу
Інші він підбив племена:
Деревляни, сіверяни
Стали під його знамена,

Бо вони, як і поляни,
Дотепер жили роздільно:
Ще не вміли працювати
У одній державі спільно.

Лад їх був патріархальний —
Правив кожний рід собою,
А найстарший з всього роду
Був вождем і головою.

У похід Олег йшов часто —
У чужі краї далекі:
Звоював каспійські землі,
Переміг облудних греків.
Їх царі, як рівні з рівним,
З ним мирилися й єднались,
Та умову торговельну
З Україною списали.

У бою непереможний,
Він завзяття мав у серці,
Й за могутність України
Все воєнні зводив герці.

В. Переяславець

С М Е Р Т Ь О Л Е Г А

Після славного походу
На далекий Царгород
Князь в палатах бенкетує
І частує воевод.

На столах у вазах грецьких
Дивні овочі цвітуть,
Золоті, пахучі вина
Струмнем сонячним течуть.

Навкруги шумлять розмови
Про походи, про бої
Та про лицарів, що склали
Буйні голови свої.

Як колись човни у морі
Напливли на ланцюги,
Як стояли перед ними
І трусились вороги.

"О, ще нас не кинув Волос,
Ще нас милує Перун".
Коли зирк — в палати входить
Сивий, згорблений віщун.

"Князю, знову перемогу
Пророкую я тобі.
Знову ти з хоробрим військом
Переможеш в боротьбі".

"Слава князеві й вояцтву!
Хай навек щастить війна!" —
Воеводи закричали
І частують віщуна.

Князь встає і йде до діда.
"А чи знає мій віщун,
У яким бою стрілою
В мене кине бог Перун?"

" Не на крилах стріл Перуна
Принесеться смерть твоя,
Ти загинеш, славний князю,
Від коханого коня".

І замовкли враз розмови,
І спустилися чарки,
І з палат, схилившись, вийшли
Воеводи й вояки.

І сказав Олег уранці:
"Не сідлайте більш коня!
Хай стоїть і їсть у стайні
До мого страшного дня".

Знов те тихо, то тривожно
Потекли за днями дні.
П'ятий рік уже минає
То в походах, то в війні.

Знов бенкет в палатах княжих,
Знов старшини й вояки
З запашним вином і медом
Держать підняті чарки.

Князь згадав бенкет колишній
І коханого коня.
"Приведіть його, — сказав він, —
Хоч на його гляну я".

"Вже давно дощі змивають,
А обсушують вітри
Його кості в чистім полі
Біля Лисої гори".

Князь промовчав і всміхнувся:
"Брешуть, дурять віщуни!
Бач: кістки... Коня подайте:
Подивлюсь хоч, де вони!"

І Олег у поле їде.
Вгледів кості, зліз з коня
І ногою став на череп...
Нагло виповзла змія,

Обвилась, вп'ялася в ногу!..
Скрикнув князь і на коні
Він летить в свої палати,
Щоб погаснути в огні.

На високу Шекавицю
Князь зібрався у похід...
Йде, схилившись, за труною
Його військо і нарід.

Олександр ОЛЕСЬ

І Г О Р

Як Олег умер відважний,
Сів князь Ігор на престолі;
Був суворий для підданих,
Але смілий в чистім полі.

Воквав він з улицями,
Що жили в степах над морем,
І заткнув свій знак державний
Над їх займищем просторим.

Бо й це плем'я українське
Мусіло вкінці пізнати,
Що пора усім племенам
У нарід один з'єднатись.

Закипіло Чорне море
Під швидкими кораблями —
То пішов на греків Ігор
З незліченими полками.

Під могутнім Царгородом
Кораблі його гойдались,
На азійських побережжях
Вої здобич набирали.

Там за сизим, за Кавказом,
За Каспійським синім морем
Простяглися пишні землі —
В сонці скупані простори.

Там міста, мов самоцвіти,
Спокусливо мерехтіли —
Гей, туди в похід далекий
Виряжався Ігор смілий.

Хто б посмів його спинити,
Хто б посмів на нього стати?
Він не знав, що значить лихо,
Бо він духом був завзятий.

Тільки в пушах деревлянських
Ще гніздилися бунт і зрада —
Двічі бунтом спалахнула
Деревлянська вся громада;

Двічі князь меча важкого
Піднімав на їхнім полі,
Та йому там не судилось
Оминути злої долі:

Як від війська віддалився,
Ворогам попався в руки
І, скатований нещадно,
Він загинув серед муки.

В. Переяславець

ПОХІД ІГОРЯ НА АРАБІВ І ПЕРСІВ

По пустелі дикій, голій
По розпалених пісках
Військо Ігоря ступає
В грізній зброї, в шоломах.

З голови до ніг закуте
У залізо, як в луску,
Мов гадюка сіра в'ється
По червоному піску.

Грізне йде поволі, важко,
Ні розмови, ні пісень,
Тільки чути безупинний
Тихий стогін цілий день.

Часом ржання розітнеться
Чи бика голодний рев.
Навкруги пісок сипучий,
Ні трави, ані дерев.

Палить сонце, палить вітер,
Палить небо і земля.
Аж пече залізна зброя,
Спрага душить, як змія.

Навантажені харчами
Грузнуть коні у піску.
Чорні ворони над ними
Хижо крутяться в танку.

Гинуть люди, гинуть коні,
Вкритий трупами пісок.
Ах, коли б надбігла хмара,
Зашумів би десь потік!

О, коли б повіяв вітер,
Прохолодою обдав!
Дихав, дихав би устами
І руками набирив!

Ах, коли б ліси зелені,
Мох холодний і трава!
Впав би: тіло б остудилось,
Прохолола голова.

Це розгнівався Сварожич,
Одвернувся Перун од нас,
І прийшла страшна посуха,
І настав Стрибога час.

Але враз повіяв вітер,
Свіже, вогке щось приніс,
Наче річка недалеко
Або близько темний ліс.

Справді, наче легше грудям,
Ось уже і коні ржуть!
Наче камінь з пліч звалився,
Наче крила в нас ростуть.

Йдуть і бачать: грає море,
Сріблом котяться річки,
І на березі чекають
Осетинські вояки.

О. ОЛЕСЬ

К Н Я Г И Н Я О Л Ь Г А

Тихий, теплий літній ранок.
Сонце встало. Вітер спить.
Вийшла дівчина на річку,
Сіла в човна і сидить.

Чарівна сама, як ранок,
Задивилася на світ...
Білий шум на синіх хвилях,
На деревах -- білий цвіт.

Любо жити на сім світі,
Щастя любого ждучи...
Ах, коли б лише згадати
Сон, що снився уночі.

Дивний сон... якісь палати,
Лицар в зброї на коні...
Ліс такий страшний, таємний...
Поле... Море в далині.

Далі хмари, грім, пожежа,
Плач і стогін з-під землі.
Лицар-велетень в кайданах,
Кров на білому чолі.

І замислилась красуня...
Згадка в серце їй вп'ялась...
Нагло шелест... Обернулась:
Перед нею Ігор -- князь.

На йому убрання просте,
Без оздоб, без відзнак,
Лук з залізними кінцями,
Збоку стріли, сагайдак.

Привітався з нею Ігор
І сказав перевезти...
Загойдався на хвилях човен
І поволі став плисти.

І очей не зводить Ігор:
Що за дівчина -- краса.
Заговорить -- думка -- сонце,
Очі -- сині небеса.

Хто вона, чия і звідки,
Князь докладно розпитав,
А на другий день до неї
І сватів своїх послав.

І за князя вийшла заміж
Проста дівчина з села,
І до смерти вірним другом
Князю Ігорю була. О. ОЛЕСЬ

= + =

О Л Ь Г А М У Д Р А

Залишив князь Ігор сина,
Молодого Святослава,
Та малий ще був князенко,
Щоб державні вести справи.
Тимто, поки Ігореви
Набирався росту-сили,
Ольга, мати Святослава
В Україні володіла.

Смілива була й відважна,
І напричуд уродлива,
Й важливі державні справи
Мудро всім вела на диво.

Смерти свого чоловіка
Деревлянам не простила,
За невірність, смерть і зраду
Їм оддячила -- помстила.

Їхні землі звожувала,
Зради гнізда розмитала,
Щоб громада деревлянська
На своїх більш не ставала;

Щоб свою з'єднала силу
Із усіма племенами,
Й Україну боронила
Перед злими ворогами.

Із сусідами княгиня
Заклчила мир і згоду,
Навіть їздила в гостину
До самого Царгороду.

Грецький цісар дивувався,
Звідки ум такий удався
В тої славної княгині,
Що панує в Україні!

І послів у край німецький
Із дарами Ольга слала,
Бо про щастя України
І її повагу дбала.

Хоч жила в поганській вірі,
Бо поганкою вродилась,
Прийняла Христову віру,
Християнкою зробилась.

Бо й про це нам треба знати,
Що тоді на Україні
Скрізь була поганська віра
І поганські скрізь святині.

Грім лякав людей найбільше,
Богом всі його вважали,
Сонце, полум'я і вітер
Теж богами визнавали.

На полях, в лісах, у водах,
У повітрі й під землею, --
Скрізь живуть божки -- казали --
Непроглядною сім'єю.

У гаях та у святинях
Ідоли божків стояли,
Там погани їм молились,
Там і жертви їм складали.
Ольга перша відказалась
Визнавати давню віру
І тим приклад показала
Внукові Володимирю.

А за те, що визначалась
Розумом і чеснотою,
Українці називають
Ольгу мудрою й святою.

В. ПЕРЕЯСЛАВЕЦЬ

Г О Р Д А К Н Я Ж Н А

Чорний князь на обличчі — темніший жука,
Бородатий, броватий, вусатий,
А дочка його Черна — красуня така,
Що куди там пером описати.

Не злічить женихів, що до Черни-княжни
Заявлялися гордо тузами,
Тільки всі, як один, повертались вони,
Як то кажуть тепер, з гарбузами.

Попробувать щастя й каган захотів,
Прискакав і очима він блима.
Засилає до Черни хозарських сватів
І підсовує князю калима.

Засвітилися гнівом очиці ясні,
І промовила Черна до ланця:
— Та скоріше не стане води у Десні,
Ніж я заміж піду за поганця...

Гей, як свиснув каган! Покотилась луна
Аж до Чорного лісу й болота,
І на вогнище княже, немов сарана,
Сипонула хозарська кіннота.

Чорний-князь нашвидкуруч дружину зібрав
І полинув на зграю поганську.
Тільки Чорного князя хозарин долав
І дружину його сіверянську.

Як побачила з терема горда княжна,
Що на князя каган наступає,
Піднялася на вежу високу пона
І квилить, білі руки ламає.

Не пощади в хозарина Черна блага,
А тікає все вище і вище,
А каган вже біжить, а каган простяга
Заплямовані кров'ю лапища.

— А, спіймалась, голубка!.. Моя все одно! —
І хотів вже схопити руками...
Простягнув він лапища, а Черна — в вікно
І упала із башти на камінь...

Як побачив на білому камені князь
Непорушене доньчине тіло, —
Як і міць відновилась, де й сила взялась,
Непоборна в нім злість закипіла...

Чорний-князь подолав дорогів навісних,
Та печалі не зміг подолати...
Довелося на березі річки Десни
Дві могили тоді насипати.

Так отож з тих часів, як каган од Десни
Із землі сіверянської бігав,
В пам'ять Чорного-князя і Черни-княжни
Називається місто Ч е р н і г і в.

Ю Н А Ц Т В О С В Я Т О С Л А В А

Непомітно линуць роки
Серед ігрищ і забав,
Непомітно в товаристві
Виростав і Святослав

А в боях, кривавих січах
Всюди пишний Святослав,
Першим він ставав до бою
І останнім бій кінчав.

Ось і парубком стає він,
Кремеznий, міцний, як дуб,
Сині очі, чорні брови,
Над чолом козацький чуб.

Був він чесний, справжній лицар
І коли на бій ішов,
Посилав гінців, щоб ворог
До змагання був готов.

Скрізь і завжди він з вояцтвом,
Разом всі їдять і п'ють.
Сплять — вкриваються вітрами,
Сідла в голови кладуть.

Посилав гінців сказати —
Скільки в його війська єсть,
І що буде до останку
Боронити волю й честь.

Не беруть в похід з собою
Ні майна, ні казанів:
Є цього добра багато
І в сусідів — ворогів.

І здобув він скрізь пошану
І в чужих і у своїх...
І боялись Святослава
Грек, хозарин й печеніг.

= + = Олександр ОЛЕСЬ

П О Х І Д Н А Х О З А Р

Над Каспійським буйним морем,
Понад Волгою в степах
Здавна жив народ хозарський
В побудованих містах.

І сказав: "Іду на вас я,
Приготуйтеся до боїв!"
Сам же військо він збирає
І веде на ворогів.

Торгував усяким крамом,
Вів з сусідами війну
І давно вже задивлявся
Він на нашу сторону.

Розбиває їх твердиню —
Білу Вежу на Дону,
І мечем руйнує Ітіль,
Їх столицю головну.

"За хозарами не всигнеш!
Бо пройдисвіти оці
Все забрали в свої руки", —
Наші гнівались купці.

Розганяє їх по світу,
Наче вітер зграї хмар,
І з того часу держави
Не було вже у хозар.

Довго, довго приглядався
До торгівлі Святослав
І в метких купцях-хозарах
Ворогів своїх пізнав.

І з того часу наш ворог
Приймаком в чужинця жив...
Так колись ми рахувались
З тим, хто кривду нам робив.

= = + = = Олександр ОЛЕСЬ

ПОХІД НА ЗЕМЛЮ ХОЗАРСЬКУ

У похід зібрався мужній Святослав,
Як на морі Чорнім грали хвилі ранні.
Князь своє звитяжне військо посилав
На Хозарську землю із Тмутаракані...

Ось черкаський витязь на гнідім коні
До намету князя під'їжджає баско:
— Князю Святославе, ти дозволь мені
Мовить слово щире від людей черкаських.

Краєм чутка лине — ти в похід ідеш,
З навісним хозаром хочеш стать до бою,
Тож візьми, будь ласка, наше військо теж —
У похід бажаєм ми іти з тобою.

Грабежем-розбоєм звикли жить вони
І у нас покрали буйногриві коні.
У степах хозарських наші табуни,
Князь наш Алегіко там у них в полоні.

— Добре, — князь промовив, — я шаную вас,
Підемо ми разом воювати! Згода!...
І пішли пліч-о-пліч русич і черкас
На хозарську землю бойовим походом.

Біля Бели-Вежі у чужім краю
Святослав зустрінув та й орду велику,
Він хозарське військо подолав в бою,
Визволив з полону князя Алегіко.

Потім він подяку всім черкасам склав
За підтримку дужу і за дружбу щиру.
— А тепер, звитяжці, — мовив Святослав, —
В рідний край додому ви ідіте з миром.

Алегіко вірний на гнідім коні
До намету князя під'їжджає баско.
— Любий Святославе, ти дозволь мені
Мовить слово щире від людей черкаських.

Воїнів моїх ти, князю, не неволь,
Бачив сам їх мужність, як ішли до бою,
Тож, ласкавий князю, просимо — дозволь
В руську землю разом простувать з тобою.

Будемо родючі оброблять поля
І мечем стрічати наволоч ворожу,
Рідною нам стане руськая земля,
Будем пильно й чесно ми нести сторожу.

Святослав черкасам проказав в одвіт:
— Так тому і бути! Ви хороші люди —
Роботящі, смілі. Тож ідіть живіть,
І на нових землях хай вам щастя буде!

... Стали жить черкаси в руському краю,
Де квітучі землі, де Дніпро-окраса.
І на нових землях слободу свою
Стали з того часу називать Ч е р к а с и.

Юрій КРУГЛЯК

ПЕЧЕНІЗЬКА ОБЛОГА КИЄВА

Раз дізнались печеніги,
Що для бою час настав,
Що в Болгарії далекій
Забарився Святослав.

Наче хмари, бідний Київ
Печеніги облягли,
Загриміли всюди сурми,
Тарабани загули.

А у місті плач і стогін:
Ані вийти, ні ввійти,
Став людей косити голод,
Став в могили їх нести.

А в той час гуляє Претич
З дужим військом за Дніпром...
Та не станеш буйним вітром
І не зробишся орлом.

Полетіти б і сказати:
"Ви на волі, соколи,
А наш Київ сірим муром
Печеніги облягли".

Стали думати кияни,
Де їм лицаря знайти,
Щоб із міста на той берег
Сміло зважився пройти.

-- Я піду! -- хлоп'я говорить.
-- Ти ж мале ще, молоде...
-- Я піду, -- хлоп'я говорить
І з вуздечкою іде.

Вийшов з міста, в яр спустився,
Поле швидко перебіг,
Став, постояв, вийшов з гаю,
Йде неначе печеніг.

Ось і табір. Глянув -- війська,
Як тієї сарани!
Коні ржуть, реве худоба,
На тринogaх казани.

А на сонці сяє зброя,
Сяють, блискають списи...
Як пробитися крізь хмару,
Як пройти через ліси?!

"Де ти, Претич-воєводо,
Де ти, князю Святослав?!" --
Так собі подумав хлопець
І у когось запитав:

-- Чи не бачили ви, дядьку,
Тут буланого коня?
Я пустив його на пашу,
Та й заснув на хвилику я...

-- Ні, не бачив... ач, роззява!
Так колись ти і в бою
Задрімаєш і за хвилику...
Стратиш голову свою.

-- Треба йти питати інших...
Де ж він, лишенько моє?!
Гей, ти, коню мій буланий,
Гей, озвися, де ти є?!

В далині Дніпро синіє...
Хлопчик плаче, як ягня:
-- Чи не бачили ви, дядьку,
Тут буланого коня?

Ось уже і любий берег,
Хвилі весело шумлять...
Він оглянувся -- далеко
Вороги його стоять.

Затремтів, схопився хлопець,
На собі одержу рве,
Через мить уже по хвилях
На той берег він пливе.

І нарешті бачать хлопця
Печенізькі вояки,
І за ним біжать, женуться,
Як за сарною вовки.

Туго луки натягають,
Стріли кидають вперед.
То пірне хлоп'я у воду,
То заб'ється в очерет.

Стріли падають у воду,
Наче чорні блискавки...
Попливти б, -- але бояться
Печенізькі вояки.

А мале хлоп'я давно вже
Степом котиться-летить...
Сяють вогниками очі,
Серце пташкою тремтить.

Ось уже і рідний табір,
Ось і Претич, вояки...
Ах, здається, по степу він
Розгубив свої думки.

Прибігає, важко диха,
Ледве встоїть на ногах...
Закричав -- і гнів палає
В вогняних його словах.

-- Воєводо і вояцтво!
Ви гуляєте, орли,
А наш Київ, наче хмари,
Печеніги облягли.

Ви гуляєте, а люди
Швидко з голоду помруть,
Швидко з голоду наш Київ
Печенігам віддадуть.

Пильно слухає вояцтво,
Що розказує хлоп'я...
Меч стискає воєвода
І сідає на коня.

— Вояки! вперед! на поміч! —
Вірний Претич закричав, —
Хай живе наш славний Київ,
Хай живе наш Святослав.

Обернувся в вулик табір...
Крики, ржання, метушня...
Кожний бравсь за спис, за зброю
І за огиря-коня.

І злякались печеніги...
Крик пішов і залунав,
Що вертається з походу
Переможець Святослав.

Безліч літ уже минуло,
Вже давно в землі хлоп'я.
І давно вже в серці нашім
Вмерле лицаря ім'я.

= = + = = Олександр ОЛЕСЬ

... С В Я Т О С Л А В З А В О Й О В Н И К

Довгий час ходила слава
Та за військом Святослава,
Й виростили перемоги
За тим князем без тривоги.

"Краще, браття, в чистім полі
Головою наложити,
Як у соромі й неволі
Під ярмом ворожим жити!"

Так сказав цей князь хоробрий
І повів сміливих воїв
У Хозарію багату
На походи і підбої.

Понад Волгою, над Доном,
Від Кавказу до Уралу
Простяглись хозарські землі,
Там видніло міст чимало.

"Вдармо, браття!" — до дружини
Святослав сказав завзятий —
Свого той не оборонить,
Хто не вміє здобувати".

Не устоялись хозари,
Впали мури, трісли стіни,
І хозарська вся держава
Поклонилаь Україні.

Із-за моря, з Царгороду
Цісар шле послів, благає:
"Порятуй нас, Святославе,
Лютий ворог наступає!"

Мов гримучі грізні хмари,
На мій край ідуть болгари;
Вдар на них — здобудеш славу
І мене спасеш від кари".

У палкого Святослава
Рветься серце до походів,
Лицарським він тужить духом
До воєнної пригоди

"Києве, прощай! Без бою
Я, мов риба без водиці..."
І повів хоробре військо —
Все, мов викуте із криці.

Там на синім, на Дунаї,
Князь розбив болгарську силу;
Хто в неволю не дістався,
Той навіки ліг в могилу.

Міст вісімдесят болгарських
Простелив собі під ноги
І спочив у Переяславці,
Ситий слави й перемоги.

Та облудний грек готує
Не подяку, але зраду,
Побоявсь за власну шкуру
Та за долю Цариграду.

Затремтіли вражі греки,
Думка в них була лукава,
Щоб з болгарами з'єднатись
Проти війська Святослава.

Грек обнявся з болгариним,
Власні кривди забувають,
Святославову дружину
Звідусюди обступають.

Гряне вража перевага
На знеможену дружину —
Каже князь: "Пора вертатись
Нам на рідну Україну!"

Зо степу від сходу сонця
Наступає зла година —
Гордий Києве, прокинься!
Будь готова, Україно!

У степах над Чорним морем
Печенізькі орди сіли,
Мирні села нападали,
Убивали і палили.

Поки Святослав хоробрий
У Болгарії барився,
Печенізький хан лукавий
Взяти Київ спокусився.

Не сидів тоді у замку
Навіть Претич воєвода,
Тож на грабіж і насилля
Добра трапилась нагода.

Скрізь орда пообступала,
З міста всі шляхи закрила,
Вість до рідних передати,
Щоб на відсіч йшли, не сила.

Не злякалися кияни,
Хто лиш міг, хапав за зброю,
Щоб неситих печенігів
Привітати боротьбою.

Переможно відбивали
Ворогів не раз, не двічі, —
Та харчів, води не стало,
Голод глянув їм у вічі.

Не стає снаги — на раду
Нарід Києва зібрався,
Всі питають: "Де сміливець,
Щоб до наших перекрався?"

Зголосивсь один хлопчина,
Печенізьку знав він мову,
В конюха переодягся,
Взяв уздечку — і готово!

Йдучи табором ворожим,
За конем своїм питався,
Поки врешті на Дніпрове
Оболоння не дістався.

Миттю кинувся у воду
І поплив — поплив щосили;
Схаменулись печеніги —
Засвистали гострі стріли.

Та відвага у героя,
Над усе певніша зброя;
Переплив Дніпро він живо,
Аж до Претича щасливо.

"Йди у Київ, воєводо,
Печеніги обступили,
В місті голод, війська мало,
Вже нема до бою сили!"

Рано-вранці вийшов з військом
Воєвода Претич бравий,
В сурми повелів сурмити
На Дніпровій переправі.

Затремтіли печеніги:
Святослав ось наступає!"
І з соромом їхнє військо
Утікало в степ безкрай.

Так-то ворога прогнало
Саме ймення Святослава,
А геройського хлопчину
Невмируша вкрила слава.

Бережися, Святославе,
Як вертатимеш додому!
Причаїлись печеніги
На Пониззі Дніпровому.

В тебе військо невелике
І знеможене війною,
А лукаві печеніги
Сунуть хмарою грізною.

Ось Свенельд до князя каже,
Святославів воєвода:
"Над Дніпром не пробиратись,
Шкода князя й війська шкода!"

Вибери найкращих воїв,
Скоч у Київ манівцями,
Прийдеш з військом — підуть в розтіч
Вороги, як люто грянеш".

"Ні, не кину війська свого", —
Святославсказав до нього —
В мене вої — вірні друзі,
Я не кину їх в нарузі.

Краще хай на бойовищі
З вами всіма я поляжу,
Ніж синам своїм і внукам
До утечі шлях покажу!"

І добув меча важкого,
Блиснув лезом серед поля:
"Смерть героїв не лякає,
Гірше смерти — це неволя!"

Князь не кинув смілих воїв
У нещаднім, лютім бою,
Він поляг в кривавій січі,
Як пристало на героя.

В О Л О Д И М И Р В Е Л И К И Й

Не уміли жити в згоді
Три князенки Святослава,
Братовбивчою війною
Загорілася держава.

Ой, незгодо, ти незгодо,
Ти розлучнице проклята,
Через тебе поривався
Син на батька, брат на брата.

Через тебе свій на свого
Підіймав меча важкого,
А лукавий підлий ворог
Тільки користав із цього.

Впав в змаганні з Ярополком
Князь Олег, один із роду,
Володимира цей князь теж
Проганяє з Новгороду,

Та його небавом ждала
Несподівана відплата:
Володимир повернувся
І розгромив військо брата.

Ярополк в бою загинув —
Так скінчилася розправа,
А хоробрий Володимир
Сів на троні Святослава.

Усміхнулася добра доля
Україні у віконце,
Як на княжому престолі
Князь засів, мов "ясне сонце".

Він всі землі українські
Позбирав, мов квітів в'язку,
Дбав за всіх, мов рідний батько,
Всім давав опіку й ласку.

Всі племена українські
Він зібрав в одній державі,
Щоб свобідно розростались
У могутності і славі.

Волинь, Червень, Підкарпаття —
З Києвом в одно з'єднались,
Навіть в'ятичі й ятвиги
Владу Києва признали.

Від степів, де кочували
Печенігів дикі стежі,
Городками і валами
Він заклав державні межі.

Україну безустанку
Нападали печеніги,
Нам про це цікаву згадку
Зберігають давні книги:

В час той військо печенігів
Плюндрувало Україну —
Хто упору не сховався,
Йшов в неволю або гинув.

Вийшов з військом Володимир
Берегти державні межі,
Стрінулись війська обидва
Та на річці, на Трубежі.

"Володимире, — хан каже —
Може б краще нам не биться?
Хай війни цієї доля
У двобою порішиться.

В мене є силач, нівроку,
Пошукай і ти такого —
Хто міцніший, хай за того
Військом буде перемога".

Володимир став гадати,
Де б борця такого взяти,
Аж дружинник зголосився
І князеві уклонився:

"В мене є синок найменший,
Володимире, наш княже,
Він помірється в двобою
З печенігом, як накажеш.

Він зоветься Кожем'яка,
Бо він кожі мне й гарбує,
До землі бика пригне він
И печеніга потурбує".

Ось борець став печенізький,
Закликає він до бою:
"Гей, виходь котрий до мене
Силу зміряти зо мною!"

Стали лави проти себе,
Змаг пічнеться за хвилину —
Печеніг зареготався,
Як поглянув на хлопчину:

"Тут тобі погибіль буде,
Як за тебе я візьмуся;
Я ж тебе, ти жовтодзьобе,
Роздавлю в цю мить, як гуся!"

Скочили вони до себе,
Раменами обхопились...
І враз стало дивне диво:
Печеніг звалився без сили.

Хлопець кинув ним об землю
І на груди став ногою:
"Знай тепер, поганий враже,
Як іти на нас війною!"

Налякались печеніги,
Врозтіч кинулись щодуха,
А за ними люто гналась
Помста й гнів у завірюха.

А на місці, де хлопчина
Переїняв ворожу славу,
Збудував князь гарний город
І назвав Переяславом.

Візантійські греки в князя
Часто ласки забігали,
І царівну за дружину
Цісарі йому послали.

Князь пізнав, що Україні
У поганстві вже не жити,
Охристивсь він добровільно
І велів народ христити.

Повалилися додолу
Ідоли-божки без сили —
Їх взяли і порубали,
А Перуна утопили.

А на місці, де погани
Поклонялись своєму богу,
Князь будує першу церкву,
Церкву Василя святого.

Вже везуть учені книги,
Закладають перші школи,
Зерном правди і науки
Засівають рідне поле.

Так вступила Україна
В гурт освічених народів.
Володимире, будь славен!
Слава, український роде!

Володимир Україні
Став любимим хресним батьком,
Ана крижмо, скарбів духа
Дарував їй подостатком.

Володимир Україну
Прославив на вічні віки,
Тим-то він святий у Церкві,
А в народі він — Великий.

Володимир ПЕРЕЯСЛАВЕЦЬ

= + = + = + =

Д В О Б І Й Н А Т Р У Б Е Ж І .

Притихли хвилі в Трубєжі,
Схилюлись верби низько —
Там, потойбіч, на рубежі
Кіннота печенізька.

Стоять противників війська
На прибережних луках,
Та першим все ж не випуска
Ніхто стріли із лука.

І ось на берег хан скака,
Мов кіт, ворухить вусом,
Він з ліва-берега гука
На правий берег русам:

— Агей, чого спинились там! —
Зіскалившись, регоче, —
Виходь бороться сам на сам
З моїм синком, хто хоче!..

І показав на вояка.
А той од дуба вищий,
Не руки — крила вітряка,
Як два корчі, ножища.

Задумавсь князь: "Кого ж послать
З чужинцем до двобою,
Щоб зміг зухвальця подолать
І Русь не вкрив ганьбою?!"

... То не туман на землю ліг,
Не чорний ворон кряче,
То корчуватий печеніг
На поєдинок скаче.

То степову безмежну шир
Не сокіл ясний крає,
То княжий чудо-богатир
На битву виступає...

Три дні викручувався чужак,
Звивався гадом, клятий,
І богатир три дні ніяк
Його не міг здолати.

А на четвертий вивів в степ,
Піймав чужинця, стиснув,
Підняв його, об землю — геп!
Сердега тільки писнув...

І хан, по вуха у ганьбі,
Світ за очі дав тягу,
А Русі князь по боротьбі
Торжествував звиягу.

Богатиря при всіх обняв
І мовив сивоглавий:
— Поніже отрок переяв
Від печеніга славу,

Відкрито княжій славі путь,
А печенізька згасла!..
Тож городок, що буде тут,
Хай зветься П е р е я с л а в !

Юрій КРУГЛЯК

М И С Л И В С Ь К И Й Т Е Р Е М О К

У київського князя
Чимало різних справ,
Та дуже він між ділом
Мисливство полюбляв.

Й на галяві у лісі,
Де квіти і струмок,
Велів побудувати
Мисливський теремок.

Жили князівські слуги
У тому теремку
І всякі обладунки
Тримали на замку.

Коли голівка княжа
Тріщала від думок,
Рушав він із столиці
В мисливський теремок.

Ходив він там на вепра,
Ходив на сайгака,
Було підстрелить лося
Чи дикого бика.

А після полювання,
Як ще й тепер бува,
Гуляли-веселились,
Аж никнула трава.

Текли тоді рікою
І пиво, і медок —
Шумів і гув по три дні
Мисливський теремок...

Коли ж перехрестились
І люди, і земля,
Дістав князь Володимир
Імення Василя.

Дістав нове наймення
І князівський куток:
"Веселе Василеве"
Прозвали теремок.

Коли ж тут город виріс
На протязі віків,
Його так і прозвали —
Містечко В а с и л ь к і в.

Юрій КРУГЛЯК

= + = + =

І Ш О В К А Р А В А Н З В І З А Н Т І Ї

В нічний Дніпро із неба вниз
Зорить пустун рогатий.
Навколо тиша, лише хмиз
Потріскує в багатті.

Розташувались вояки
На прибережних схилах
Й чекають, доки байдаки
Покажуться на хвилях.

Десь там Дніпром пливуть човни,
Звороти в них крутії,
У Київ-град везуть вони
Товари з Візантії.

Прислав сюди з столиці князь
Для захисту дружину,
Щоб довели парчу і в'язь
У цілості з чужини.

Щоб розбишакам дати лупців,
Прогнати до границі
І супроводжувать купців
До самої столиці.

Бо не пошли сюди хоч раз
Купцям назустріч військо,
То тільки й бачитиме князь
Товари візантійські.

Лилася пісня гаряче,
Розкотиста, вояцька...
Та враз її немов мечем
Обрізав хтось зненацька.

Немов пекельний гураган,
Чужинці налетіли,
З мечем зустрівся ятаган,
Гули калені стріли.

Та довелось по битві тій
Геть половцям тікати,
Хан, розбишака й лиходій,
Намазав смальцем п'яти.

Із степу з вітром долинав
Нестямний голос ханів:
— Прокляте місце! — він горлав. —
Ой, канів, канів, канів!..

... Коли ж купецькі байдаки
Пристали до причалу,
Там тужно вилися чайки
І жалібно ячали.

Блищали в променях зорі
Струмочки пурпурові...
Є місто К а н і в на Дніпрі,
Це значить — "місце крови".

Юрій КРУГЛЯК

Д З В І Н - Г О Р А

Серед поля, край дороги, височить гора
І вершиною своєю небо підпира.
Під горою слободонька, ген під самий обрій,
А в слобідці проживають здавна люди добрі.

Люди добрі — русичі,
Орачі і сіячі,
Вони мужні, смиренні,
Працьовиті, мирні.

Під горою жито сіють, на горі стіна,
За стіною кам'яною — вежа кам'яна,
А на вежі-кам'яниці дзвін великий мідний,
І окіл, як на долоні, із дзвіниці видний.

Біля дзвона вартові,
Хлопці браві, бойові,
Поглядають пильно,
Чи димів не видно.

Почорніла, посмутніла степова гора,
Понад нею чорні хмари білий день збира.
На сторожках на далеких дим у високості —
Значить, сунуть на слобідку непрошені гості.

Десь далеко ворог іде,
А на горі дзвін гуде:
— Гей, збирайтесь, люди,
Скоро битва буде!

Мідний дзвін гуде-гукає: — Вільні русичі,
Гей, скоріш списи ладнайте і гостріть мечі,
Швидше сходьтеся до замку, ставайте на чати
Та готуйтеся добряче гостя зустрічати!

Насувається орда,
Ще чорніша, як біда.
Буде бойовиця,
Січа-кривавиця.

На той гук спішили люди із сусідніх сіл
І гостям несли гостинці, та не хліб, не сіль.
Зустрічали того гостя стрілами, списками,
Зустрічали посіпаку гострими мечами.

І ту гору степову
Та й за службу бойову
Люди після бою
Звали Дзвін-горою.

Ще і досі серед поля височить гора
І вершиною своєю небо підпира,
І хоч зникли дзвін мідяний, вежа й загородка,
Місто славне і понині звуть З в е н и г о р о д к а.

Юрій КРУГЛЯК

СВЯТОПОЛК ПРОКЛЯТИЙ

Згасло сонце України,
 Але місяць ще не сходить,
 Вмер Великий Володимир,
 Знов незгода верховодить.
 Святополк не побоявся
 На братів піднести руку,
 Батьків заповіт зламати,
 Завдавати смерть і муку.
 Святополк убити каже
 Брата Гліба й Святослава,
 Впав Борис, мечем пробитий
 Побіля Переяслава.
 Ллється кров братів невинних,
 Трупнє стеляться довкола —
 Святополк дорогу мостить
 До столичного престолу.
 Братовбивче, схаменися,
 Помста сходить вже кривава!
 З Новгорода наступає
 Військо брата Ярослава.
 На погану смерть від брата
 Ярослав не хоче ждати —
 "Геть із Києва, проклятий,
 Свого роду лютий кате!"
 Не устоятися в полі
 Святополковій дружині!
 Ярослав вступає в Київ,
 Святополк вже на чужині.
 Утікав він сірим вовком,
 Наче вуж ввивався, крився,
 Поки у далекий Краків,
 В польську землю не добився.
 Кличе він там на підмогу
 Свого тестя Болеслава:
 — Поможи здобути Київ,
 Бо ще жде мене неслава.
 Ти невдачі не лякайся,
 Печеніги допоможуть —
 Чейже наші спільні сили
 Ярослава переможуть.
 Світ за очі ти навіки
 Поможи прогнати брата,
 А земля Червенська буде
 За цей труд тобі заплата.
 З Польщі йде велике військо,
 З півдня печенігів зграя;
 Ярослав не міг опертись —
 Знов на північ відступає.
 Але радість Святополка
 Лиш короткий час тривала —
 Вдруге з міста Новгорода
 Рине військо Ярослава.
 Не втече від помсти зрадник,
 Не минуть йому вже кари! —
 Скрізь вона над ним нависла,
 Мов зловіщі тучі-хмари.
 Святополк в бою побитий —
 Марно згинув на чужині,
 А історія "проклятим"
 Прозийла його донині.
 В. Переяславець

ЯРОСЛАВ МУДРИЙ

Мудрий княже Ярославе,
 Свого батька гідний сину,
 Ти підніс до сили, слави,
 До могуття Батьківщину.
 Скрізь з пошаною по світі
 Твоє ймення споминали,
 Королі, князі, вельможі
 В тебе ласки забігали.
 Бо між ними, між усіми,
 Ти найбільшу мав державу,
 Тож літала світом вістка
 Про могутність Ярослава.
 В полі лицар ти хоробрий,
 В мирний час хазяїн добрий,
 Ти ростив, мов пишні квіти,
 України вірні діти.
 Ти відняв Червенські землі,
 Ті, що Святополк проклятий
 Болеславові за поміч
 Був посмів подарувати.
 А над Сяном, край кордону,
 Гарний город збудував ти,
 І, щоб пам'ять не пропала,
 Ярославль його назвав ти.
 Дев'ятсот років минуло
 Від часу, коли на славу,
 Рідні землі знов зібрав ти
 У одну міцну державу.
 Але що це за гадюки
 В'ються сизими степами?
 Бережіться кияни,
 Замикайте швидше брами!
 То вся сила печенігів
 Підступає, наче повінь,
 Хочє Київ зруйнувати,
 Затопити все у крові.
 Ой, чи знав ти, лютий враже,
 Що остання б'є година?
 Посіче тебе, мов гада,
 Ярославова дружина.
 За загибель Святослава,
 За дідів недолю й муки
 Тут тобі, неситий гаде,
 Заплатять хоробрі внуки.
 Вже не ржатимуть степами
 Печенізькі скорі коні —
 Полягла орда снопами
 На широких оболонні.
 Пильнував ти, Ярославе,
 Щоб жили по правді люди,
 Щоб законом справедливим
 Їх твої судили суди.
 І про те подбав ти, княже,
 Щоб коштовним самоцвітом,
 Прибраний увесь, багатий,
 Блиснув Київ перед світом.
 Ти здвигнув собор Софії
 З каменю і срібла-злата,
 Ще й тепер про тую славу
 Мріють Золоті Ворота.
 В. В. Переяславець

ЗАПОВІТ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

"Жийте в згоді, любі діти,
Зберігайте давню славу,
Я ж між вас усіх по правді
Розпаю всю державу.

Хай найстарший має Київ,
Хай за батька всім вам буде —
В згоді наша Україна
Всяке лихо перебуде.

А незгоди бережіться,
Родить смерть вона, руїни,
Нищить ввесь вона дорібок
Пребагато поколінь".

Ярослав так перед смертю
Научав по правді діти,
Та вони всі призабули
Батька мудрі заповіти.

Знов схопилися до бою
Рідні брати між собою,
А дими за ними слались,
І ходила смерть з косяком.

А тим часом половецька
У степу орда засіла,
Україну нападала,
Села й городи палила.

Не лунали вже полями
Ораців веселі звуки —
З гамором на жир злітались
Посли смерти — чорні круки.

На престолі Ярослава
Три сини його сиділи,
Та, на лихо, із собою
Жити в згоді не хотіли.

Ізяслав, з усіх найстарший,
Не зазнав на віку долі —
За життя сідав він тричі
На отцівському престолі.

Двічі його проганяли
Із престолу на чужину,
Поки в спорах між князями
У бою він не загинув.

Як ще Ізяслав ізгоєм
По чужих краях скитався,
Святославові чергою
Київський престіл дістався.

Врешті Київ опинився
Під рукою Всеволода —
Немоціла Україна,
І марніла її врода.

В. Переяславець

ВОЛОДИМИР МОНОМАХ

Але був ще хтось, що довго
Відвертав лиху годину,
Лагодив криваві спори,
Княжу всю еднав родину
Володимир, як і прадід
Звався він, ще й Мономахом
Звали князя того, — муж він
Був відважний і без страху.

"Не пора тепер на спори!" —
Говорив він. — Браття любі!
Не пора нам доводити
Рідну землю до погуби!

Нам без злагоди, любови
Не минути горя-лиха,
Гляньте, з нашого розладдя
Половчинові потіха!

Ось від степу, аж по Київ
Трупом шлях орда нам стеле,
Хлібороб не жне, не сіє,
Попеліють, гляньте, села.

Проженіть зі свого серця
думку хитру і лукаву,
Пригадайте заповіти
Діда, князя Ярослава".

Схаменулися ті зразу,
Діда свого ізгадали,
Біля Києва у Любчу
Раду радити зібрались.

"Хай же кожний з нас вже більше
Кривди іншому не діє,
Що дістав по своєму батьку,
Тим нехай і володіє!

Хто ж злама цю постанову,
Буде це для всіх зневага,
Хай наш меч його скарає
І його крива присяга".

І князі, з'єднавши сили,
Половецькі орди били,
Щоб вже більш на Україну
Нападати не посміли.

То не стадо соколине
Розбиває галок зграю,
То лицарство українське
Половців упень рубав.

Ясне сонце над степами
Усміхнулося криваво,
Українських переможців
У шоломи цілувало.

Хан Отрок утік у гори,
А Сірчан за Дін широкий —
Це така тобі відплата,
Половчане косоокий.

Славний княже Мономаху,
Всеволода мудрий сину!
Добрий з тебе був хазяїн,
Добре вів ти Україну.

В. Переяславець

З А Н Е П А Д К И Ї В А

Не гаразд князі зробили,
Що державу поділили,
Бо у спорах за першенство
Послабили свої сили.

Як не стало Мономаха,
Грізні знов часи настали,
Повмирили ті, що в Любчу
Хрест на згоду цілували,
Тільки ти один, Мстиславе,
Вміло вів державні справи
І тебе осяяв відблиск
Мономахової слави.

Та з невгоди́н і розладдя
Знов піднялась завірюха,
Що у серце України
Била з силою обуха.

Половецькі орди з півдня
Підмивали Україну;
Хто за неї мав обстати,
Відвернути злу годину?

Замість слави добувати
З ворогом на чистім полі,
Рідні діти України
Воювали між собою.

А із Киє́ва старого,
Мов з вінця, із золотого,
Облітали пишні квіти —
Злото, перли, самоцвіти.

Разом з ними облітала
І його велика слава,
А на півночі творилась
Москвинів чужа держава.

Там в глухій холодній далі,
У столиці, у Суздалі,
Князь московський радить раду,
Києву готує зраду.

Заздрим оком споглядає
З суздальських високих мурів
На престіл великокняжий
Мономахів княжич Юрій.

Хоч дитина України,
Вже Москви ставався сином,
Він простяг по Київ руку
В спілці з вражим половчином.

Почались тоді на Київ
За походами походи,
Йшов наїздник в наші землі,
Іх краси й багатств голоден.

Вперто вибирався Юрій
На Київщину війною,
Доки на однім бенкеті
Не умер від перепою.

Схаменулися кияни,
Годі, годі довше ждати:

"Бий суздальців!" — залунали
Крики гніву і відплати.

Утікали бородаті
Ті північні заволоки,
А кияни на дорогу
Добре їм латали боки.

Та ще більше стало лихо,
Гірші спори і крамоли,
Як Андрій сів Юрієвич
На отцівському престолі.

Хитрий, злобний і жорстокий
Був це князь, не знав пощади,
Де нічого меч не вдіяв,
Підступу вживав і зради.

Незлюбив він України,
Києву позаздри́в слави —
Мріями про їх руїну
Серце пестив він лукаве.

На кривавий дикий наїзд
Довелось недовго ждати,
Він післав сзойого сина
Славний Київ воювати.

Кинулись усі кияни
Боронити мури, брами,
Але зрада загіздила́сь
Між клобуцькими полками.

Ті клобуки — тюркське плем'я —
Україні підлягали,
Але про її могутність
І не думали й не дбали.

В город вдерлися суздальці
З вереском грізним та диким,
Закурився димом Київ,
Запалав вогнем великим.

Люто всіх там убивали,
З храмів книги забирали,
Обдирали з стін ікони,
Вивозили ризи, дзвони.

Захлиснувся кров'ю Київ,
Обездолений, розп'ятий,
І спитав Дніпра старогс:
"Чи далеко день відплати?"

Із неситою Москвою
Не миритись Україні,
Пропасть стала поміж ними
З того часу аж донині.

Відійшов наїзник лютий,
Залишивши сум, руїни,
А за ним у сіру північ
Йшло прокляття з України.

І повисло над Андрієм
Маревом страшної кари:
Князя вбили незабаром
Власнії його бояри. /В.Переяславець/

ПОХІД ІГОРЯ СВЯТОСЛАВИЧА І БІЙ З ПОЛОВЦЯМИ

Славний Ігор Святославич
Покидає Новгород
І з своїм хоробрим військом
Вирушає у похід.

Йде вояк, закутий в зброю,
Щит червлений на руці,
Над списками, шоломами
Мають, в'ються прапорці.

Військо йде, улад ступає,
Коли сонце враз зайшло,
Наче враз на землю впало
Ночі чорної крило.

"Це недобрий знак для війська,
Не повернетесь з війни.
Чорні думи вас обсядуть..." —
Вішували вішуни.

Але Ігор Святославич
Твердо крикнув воякам:
"Вояки! Брати і друзі!
Чи ж назад вертатись нам?!"

Так мерщій на борзі коні
І летім, де Дін шумить,
Де об землю половецьку
Я волю спис зломить!"

Крикнув Ігор Святославич,
І на конях вояки
Вже летять широким степом,
Тільки куряться шляхи.

Брат його буй-тур в Путивлі
Теж, збирається в поход,
І стриваються два війська,
І говорить Всеволод:

"Брате Ігорю єдиний,
Ти єдиний світ мені:
Святославиці оба ми,
Вдвох і ляжем на війні.

А моє хоробре військо,
Мої славні вояки
По степу летять вітрами,
В полі скачуть, як вовки,

Всі дороги їм відкриті
Через гори і ліси,
Гостро вигострині стріли
І шабляки і списи.

Тобі, Ігорю, мій брате,
Моє військо б'є чолом,
І воно в боях здобуде
Слави-чести нам обом".

Він сказав, заграли сурми,
Захитались прапори,
І летить степами військо,
Обганяючи вітри.

Розбігаються, тікають
Перелякані вовки,
Клекотять орли над військом,
В'ються жмарами круки.

На озерах, на болотах
Крила птахів лопотять:
Сірі гуси ізнялися,
Білі лебеді ячать.

Все віщує щось недобре,
Щось голосить уночі,
Хтось в степу кричить: "Рятуйте!"
Деся вигукують сичі.

Дух пустині степової,
Дух степів великий Див
Ворогів ховав пільмою,
Криком вдосвіта будив.

І почув нарешті ворог
Шум непевний, тупіт, гук,
І у ріг заграв тривожно,
І схопивсь за меч і лук.

І порубаний, побитий,
Переможений в бою,
Віддає він цілий табір
І лишає честь свою.

З жахом половці тікають
В різні боки, як вовки,
Опанчею, кожухами
Стелять багна вояки.

Обтирає славний Ігор
На мечі ворожу кров,
І в руках тримає здобич —
Білу ханську хоругов.

День погас, зайнявся місяць,
Загорілися зірки,
Тихо в шатрах половецьких
Спочивають вояки.

Т А Т А Р Щ И Н А

Від степів тривожні вісті .
Щось недоброго приносять:
Половці послів прислали,
Допомоги й ради просять.

Поклонилися Мстиславу,
Що на київським престолі:
"Порятуй нам наше плем'я
Від кривавої неволі!

Різне вже було між нами,
Ми і бились і мирились,
Та тепер страшні татари
В наших займищах з'явились.

Замала в нас нині сила,
Щоб в степах татар спинила,
А як ляжем головами,
Стане лихо перед вами.

Як нас доля поєднала
Небезпекою одною,
Поєднаймо наші сили,
На татар ідім війною!"

Вмить Мстислав князів скликає
На раду в город Київ:
"Та невже нам, браття, ждати,
Аж аркан нам здавить шию?

Хто живий, хапай за зброю,
У степи іди війною,
У нещадній лютій січі
Сміло стрінутись з ордою!"

Вийшло військо українське,
Сизий степ загородило,
На коні спереду грає
Славний галицький Данило.

Мов на лан градові хмари,
Люто вдарили татари,
Половці їх не спинили,
У безладді відступили.

А татарська ціла сила
Княже військо придавила,
У бою геройським гине
Квіт лицарства України.

Не устоятися в полі!
На одного десять гріє,
Степ кривавий застелили
Густо трупами кияни.

І твоя даремна сила,
Романовичу Даниле —
Хмарою татарські стріли
Ясне сонце заслонили.

Там на річці, та на Калці
Кров зачервонила трави,
Впало військо українське
Покотом на полі слави.

Не журися, Україно,
Твого серця не роздерти!
Є кому за тебе битися,
Є кому за тебе вмерти.

По великій перемозі
В степ вернулися татари,
І шістнадцять цілих років
Про їх орди не чували.

Та не вснуло враже лихо,
Не пропала злая доля,
Знов кривава хмара встала
Серед стоптаного поля.

Залила орда мов повинь
Україну всю без стриму,
Київ кров'ю сполюкався,
Взявся попелом і димом.

Тільки там, де гордий Галич
Задививсь в Дністрові тоні,
Не змогли стоптати волі
Дикії татарські коні.

Там над Сяном і над Бугом
Під синами Ростислава,
Виросла нова могутня
Українська держава.

Хоч знемігся сивий Київ,
Галич — син його остався,
В ньому славний дух лицарський,
Мов в скарбниці заховався.

Галичеві мовив Київ:
"У неволі я не згину,
Тільки ти до серця свого
Пригорни мене, мій сину!

Чую — лихо переможу,
Згасне заграва кривава,
І воскресне в мому серці
Попелом покрита слава.

Щезли орди печенігів,
Торки й половці упали,
В пил розсипляться татари,
Що нам волю відібрали.

Але нарід український
Вмерти-згинутися не може —
Воля сонцем ще заблісне
І навіки переможе".

ПОЧАТКИ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Хоч почала примеркати
Києва старого слава,
Не пропала з ним ще воля,
Не розпалася держава.

Хоч її татарські коні
Копитами столочили,
З-під руїни піднялися
Все живі народні сили,

І престольний город Галич —
Город величі і слави,
Став столицею нової
Української держави.

Та й була ж вона багата
І на срібло і на вроду:
Наче дівчина-красуня,
Наче зірочка з погоду.

Там Дністер, мов дядема
На чолі її, іскрився,
Гір карпатських плащ зелений
Вкруг рамен її обвився.

І ішла по світі слава
Із країни у країну,
Про чудову горду землю —
Нашу любу Батьківщину.

Недалеко річки Буга,
Там, де котить води Луга,
Виріс слави свідок давній —
Володимир, город славний.

Він Волині був столиця,
Свого краю оборона;
Він блистів на всю країну,
Мов золочена корона.

Недалеко Белз і Червен,
Мов його все вірні джури,
Підіймають струнко вежі,
Наче чати понад мури.

Перемишль там з Ярославом
Стали чуйно на сторожі,
Теребовля заховалася
За вали і огорожі.

Бужеськ, Пліснеськ заступили
Ворогам шляхи зі сходу,
А за ними їжить башти
Сірий мур Звенигороду.

Там пізніш з усіх найкращий
Город Галич збудували,
І весь край Галичиною
Називати люди стали.

Як з Волинню об'єднався
Галич ув одну державу,
Давній Київ їм вклонився,
Передав їм світлу славу.

Здавен-давна ця країна
Києвові підлягала,
І з Олегом здобувати
Грецькі землі помагала.

Володимир з Ярославом,
Що в народі Мудрий звався,
Мов дитятком добрий батько,
Нею ревно піклувався.

Мудрий княже Ярославе!
Із твого повеління
Внук твій, Ростислав, отримав
В цій країні володіння. В. Пере

Р О С Т И С Л А В И Ч І

Зацвіла нова тут слава
За синами Ростислава,
Тут здвигнулася їх руками
Міцна Галицька держава.

Три сини по Ростиславі
Залишилися тут жити,
То й країну всю натроє
Довелось поділити.

Володар у Перемишлі,
Рюрик жив в Звенигороді,
Василько у Теребовлі —
А всі вкупі в мирі й згоді.

Але зависть звідусюди
Не давала їм спокою,
І свої й чужі нерідко
Йшли на землі їх війною.

Князь Давид із Святополком
Василька не пощадили:
Заманили князя в Київ
І жакливо осліпили.

Звідусіль, мов посли кари,
Налітають чорні хмари,

Святополк іде зі сходу,
А від півдня йдуть мадари.

Але діти Ростислава
Покоритись не дадуться,
Об їх мужність всі затії,
Мов об скелю, розіб'ються.

Коло мурів Перемишля,
Де клеочуть Сяну хвилі,
Ростиславичі хоробрі
Військом шлях загородили.

У бою, в завзятій січі
Закричали люто вої,
Покотивсь побитий ворог,
Врозтіч кинувся юрбою.

Святополкову дружину
Ростиславичі розбили
І кругом мадярським трупом
Всі розлоги застелили.

Так оборонив границі
Меч князів непереможний —
На майбуття цю науку
Хай наїзник знає кожний! В. Пе

В О Л О Д И М И Р К О В О Л О Д А Р Е В И Ч

Як не стало між живими
Спадкоємців Ростислава,
В Володимирка під стягом
Об'єдналася держава.

Розум, силу і відвагу
Він з'єднав у дужім тілі,
Хитрощами й перебоєм
В бойові йшов заметілі.

З Перемишля він у Галич
Переніс свою столицю,
На Дунай і Чорне море
Галицьку опер границю.

А племінника Івана,
Що простяг по Галич руку,
У чужу прогнав чужину
На скитання і на муку.

Знов свої й чужі ходили
Княжу волость воювати,
Але Батьківщини в нього
Не зуміли відібрати.

Гартували в нього духа
Неудачі й перемоги,
Ворог сунув ста шляхами,
Але князь не знав тривоги.

Ані військо Ізяслава,
Ані Гейзи збройна сила
Володимирка й столиці
Ані раз не покорила.

Багатіла княжа волость,
Залюднялися оселі,
Кораблями попід Галич
Зароївсь Дністер веселий.

Втішно князь дививсь із замку
На свою країну милу,
І снував він горді думи
Про її потугу й силу.

Перший він поклав основи
Під могуття й міць країни,
По Дністрі, Дунаї, Пруті,
В світ про нього слава лине.

В. Переяславець

= + = + = + =

І В А Н Б Е Р Л А Д Н И К

Раз взимі у ліс на лови
Володимирко пішов,
І бояри зрозуміли,
Що тепер не до розмов.

Що пора за меч узятись,
Перейти від слів до діл,
І Берладника Івана
Посадити на престіл.

І Берладник на престолі.
В повній зброї вояки.
Зачинилися ворота,
І замкнулися замки.

І облога почалася,
Почались страшні бої.
Відбивається Берладник,
Сам веде полки свої.

Але раз загнавсь далеко,
Опинився у кліщах,
Ледве вискочив із лиха,
Ледве спасся у лісах.

Піддалися тоді бояри...
Володимирко вступив
І суворо, без закону
Винуватих осудив.

І спокійно княжив далі,
А Берладник кинув край
І подався в степи широкі
Десь на південь, на Дунай.

Там зібрав хоробре військо
І пішов із ним гулять...
В його князівстві повстали
Малий Галич і Берладь.

Олександр ОЛЕСЬ

Я Р О С Л А В О С М О М И С Л

Володимирко поволі
Тихо-мирно вік дожив
І на княжому престолі
Ярослава залишив.

Це був князь палкий, відважний,
Незрівняний у бою,
Наче рвався він покласти
Першим голову свою.

І коли він з Ізяславом,
З князем київським зішовсь,
Першим кинувся з мечем він,
Всіх попереду боровсь.

І бояри зупиняли:
"Ярославе, князю, стій:
Хто тебе, орла, заступить
У державі жалісній?!"

Краще стань від виру збоку
І дивися на полки —
Як для тебе слави й чести
Здобувають воюки".

Ярослав бояр не слухав,
І вперед відважно біг,
І відвагою своєю
Ізяслава переміг.

Не спочив він після бою:
На державу угри йшли
І ддя нападу поляки
На кордоні вже були.

Але й тут хоробре військо
Розбиває ворогів
І іде в степи на південь
До дунайських берегів.

Ростиславича Івана
Ярослав ушент розбив
І до власної держави
Малий Галич прилучив.

І держава буйним морем
Розлилася навкруги,
Половецький степ вмиває,
Б'є в дунайські береги.

"Вісім змислів князь наш має", —
Говорили воюки
І прозвали Ярослава
Осмомислом на віки.

І співець співав про його:
"Гей, ти високо злетів
І на батьківським престолі
Вкритий славою возсів.

Військом ти підпер Карпати,
Шлях мадярам заступив
І Дунаєві ворота
Кораблями зачинив.

Князю, київські ворота
Одчиняєш ти ключем,
Стріли кидаєш в султанів
І рубаш їх мечем.

Так стріляй же їх, поганих,
Кидай стріли в їх степи
І за Ігореві рани
Слізми, кров'ю окропи".

= + =

Після смерти Осмомисла
Володимир князем став
І все батьківське прогавив,
Все розтратив, змарнував.

І взяли мадяри Галич
/Хоч народ завзято бивсь/,
І угорський королевич
Князем галицьким зробивсь.

Олександр ОЛЕСЬ

= + = + = + =

Я Р О С Л А В О С М О М И С Л

Галицький преславний княже,
Ярославе Осмомисле!
Вісім дум, ясних, мов зорі
На чолі твоїм нависли.
Вісім дум, ясних, мов зорі
У небесному просторі.

Перша дума — щоб зміцнити
Молоду свою державу,
Друга дума — щоб відбити
Грізний похід Ізяслава,
Що то з Києва шляхами
Йшов з численними полками

Третя дума — присмирити
Ростиславича Івана,
Що з Пониззя та на Галич
Воювати йшов степами.

А четверта — щоб у Київ
Увійти в боевій лаві
Й на престолі посадити
Свого друга Ростислава.

П'ята дума — у союзах
Закріпити міцно владу,
Щоб суперник не підкрався,
Не ударив збоку, ззаду.

Шоста дума — щоб бояри
Більше не коверзували,
Щоб непослухом держави
В пропасть лиха не зіпхали.

Сьома дума — всю країну
Збагатити, звеселити,
Наситити хлібом-медом,
Сріблом-злотом прикрасити.

Восьма дума — поділити
Миром між синів державу,
Щоб незгода не роздула
Воєн заграву криваву.

Вісім наїздів, мов криги,
Від меча твого розприсли —

= + = В. Переяславець
В О Л О Д И М И Р Я Р О С Л А В И Ч

Осмомисле Ярославе!
Чи ти знав в годину смерти,
Що надходять дні неслави,
Щоб твоє насліддя стерти?

Ти сказав: "Олег по мені
Хай столичний Галич має,
Володимирові ж своєму
Перемишль я призначаю.

Поцілуйте хрест, синове,
Й ви всі галицькі бояри,
Що додержите ви слово,
Як складуть мене на мари!"

Але галицьке боярство
Не скорилось княжій волі:
Твій Олег з отрути згинув,
Володимир сів на столі.

Володимира на лихо
Теж незлюблють бояри,
Князь утік — в столичний замок
Уриваються маляри!

Володимире! Не добре,
Не гаразд вчинив ти, княже,
Що привів з чужого краю
В рідний город військо враже!

Не гаразд і ви, бояри,
З серця гордоців вчинили,
Що на свого князя встали
І закон переступили.

Ось пожежею незгоди
Запалала рідна стріха;
Рідним — муки, смерть, руїна,
А чужим — нажива, втіха.

Ось король малярів, Бея,
Свого сина шле, Андрія —
Галицький престіл дістати —
Це його любима мрія.

Вже твоя не згине пам'ять,
Ярославе Осмомисле!

Ти підпер Карпатські гори
Незліченними полками,
Шлях загородив мадярам,
Зачинив Дунаю брами

І з високого престолу
Блиснув сонцем слави й сили —
Ще й тепер про княжу славу
З вітром шепотять могили.

Буде вічно жити слава
Осмомисла Ярослава.

Де ж поділась ваша сила
Ви, розсварені бояри?
До незгоди ви герої,
А до ворога — нездари.

Застогнали у неволі
Гордовиті галичани,
Володимир Ярославич
У тюрмі мадярській в'яне.

Галич покотивсь під ноги
Королевича Андрія,
Розгулялась вулицями
Там кривава веремія.

Так-то гордість та незгода
Родять лихо і неволю,
І на вашім ріднім полі
Ворог власний лад заводить.

"Гей, рятуйте Батьківщину!"
— Аж у Києві озвалось —
"Сором, щоб погане плем'я
Нашими людьми орало!"

Син Берладника Івана
Перший виступив до бою,
Знову зрадили бояри —
Ростислав попав в неволю

І загинув. Та відвага
Сил позичила в одчаю —
Володимир втік з неволі
І прогнав ворожу зграю.

Десять років на престолі
Серед рідного народу
Він прожив і вмер, останній
З Ростиславового роду.

В. Переяславець

Р О М А Н М С Т И С Л А В И Ч

Мряка жалошів і смутку
Сповиває рідне поле —
Хто ж тепер на тобі сяде,
Пишний галицький престолі!

Під знаменами чиїми
Непохитні підуть вої
На великі перемоги,
На славетні перебої!

Не смутися, не турбуйся,
Галиче, гніздо орлине!
Інший бо орел могутній
Із-під хмар до тебе лине.

Від старого Мономаха
Славний рід його походить —
Мудро лад держить в державі
І до бою воїв водить.

З недалекої Волині
Князь новий вступив у Галич,
Лицар смілий і відважний —
Звався він Роман Мстиславич.

І Волинь немов сестриця
Обнялась з Галичиною,
Щоб надовго поєднатись
Разом долею одною.

Вже давно такого князя
Оглядала Україна:
Він зламав бояр сваволю,
І громив він половчина.

Тричі в бої переможнім
В Золоті вступав Ворота,
І кому віддати Київ,
Це була його турбота.

А історія Великим
Самодержцем звала,
Бо заволодів всією
Україною безмала.

Із володарем німецьким
Він союзом ізв'язався
І в Саксонію далеку
Через Польщу пробирався.

В Польщі вдарили на сполох,
Затрубили на тривогу,
Лешко краківський із військом
Заступив йому дорогу.

Князь Роман в бою нерівнім
Від дружини віддалився
І, ударений зненацька,
Він додолу повалився.

Гей, під містом Завихоотом,
Де тече широка Висла,
Смерть найшов собі лицарську
Цей наслідник Осмомисла.

Хоч умер Роман Мстиславич,
Але пам'ять не вмирає —
Ще й тепер в піснях прекрасних
Князя наред величає.

В. Переяславець

= + = + =

Д А Н И Л О

Плаче галицька дружина: :
"Хто ж нас буде доглядати!"
Два малі сини лишились
І вдова — княгиня мати.

Два сини — немов писклята,
Заслабі у них ще крила —
Гей, нема кому подбати
За Василька і Данила!

Тільки мати, мов голубка,
Над синами крильми б'ється,
Захища від злої долі,
Що насупилась і злиться.

А над Галичем, Волинню
Вже лунає брязкіт зброї,
Наступають довгі літа
Бур, незгоди, неспокоїв.

На насліддя Романове,
Мов на жир, злетілись круки;
Знов свої й чужі по Галич
Простягають ласі руки.

А бояри гордовиті
Вже не дбають про державу:
Знову зраду полюбили,
Честилюбство й марну славу.

Утікай в чужу чужину
Ти, Романова княгине,
Соколів-синів ховай там,
Жди пори — вона прилине!

А тимчасом знов мадари
Княжий Галич обступили,
Свого князя Коломана
На престолі посадили.

Глянь, зрадливий боярине,
Як в неслав'ї Галич гине,
Ти ж відрікся свого пана,
Зрікся княжої дитини!

Гей, на поміч з Новгорода,
Ти відважний наш Мстиславе,
Не дозволь зайти за хмару
Зірці галицької слави!

А до нього новгородці:
"Ми в вогонь з тобою й воду,
Ми життя дамо за тебе
І за славу Новгороду".

Задививсь Мстислав Удалий
Ген, на південь, в синю далеч:
"Гей, ми підемо на Київ,
Гей, ми підемо на Галич!"

"Підем, княже!" — закричали,
Панцерами задзвеніли,
Через Київ та на Галич
Шлях під ноги простелили.

На Дніпровім побережжі
Прапорами злопотіли,
На престольний город Галич,
Наче буря налетіли.

Стугонять полки Мстислава
Та по галицькому полі,
Радісно шумлять Карпати:
"Чуйте! Коломан в неволі!"

Але ворог ще не зрікся:
Думки Галич покорити,
Ще лягають у руїну
Міста димом оповиті,

Ще бряжчать мечі і списи,
А тятиви пружать луки,
П'є земля червону кровцю
І здрігається від муки...

Мов орли у шумах бурі,
В перевертах хуртовини,
Виростав Данило княжич
На потіху Батьківщини.

Він Мстиславові дав руку,
Задружив з ним, споріднився,
Юнаком безусим будши,
Славою в боях укрився.

"Доти меч не заховаю,
Доки с о г о не здобуду —
О, моя кохана земле,
Ти все гідна мого труду!"

Так сказав юнак Данило
/Так його навчила мати/
І злетів землицю милу
Із неволі визволяти.

А бори волинські пишні
Всій країні сповістили:
"В Володимирі вже, чуйте,
Порядкує князь Данило!"

В. Переяславець

Т А Т А Р И

Зацвіла б земля рідна,
Самоцвітом заблистіла,
Якби не орда татарська,
Що із сходу налетіла.

Мов страшна нещадна повінь,
Підкотилася степами —
Їй на стрічу українці
З половецькими полками.

Напереді князь Данило
Молодий, завзятий, смілий,
На орду володимирці
Наче буря налетіли.

Там над Калки берегами
Смерть кладе з людей покоси,
Степ стратований сповився
У криваві мли і роси.

Звідусіль татарські лави
Степ укрили саранкою —
Горе! відсічі не дати
Ворогам в запеклім бої!

А як ворога спинити
В лицарів не стало сили,
Їхні трупи в край коханий
Шлях йому загородили.

Мало що не всі князі там
Потерпіли смертні рани —
Лиш Данило врятувався
І Мстислав, Удалим званий.

З раною із бойовища
Повернувся князь Данило,
Та ще більш живою кров'ю
Серце скапувало-нило.

Знов на галицькому замку
Всадовилися мадари,
Рідний край їм продавали
Підлі деякі бояри.

Не припав їм до вподоби
Князь рішучий, смілий, бравий;
У свої бажалось руки
Захопити їм державу.

Ні, не дасть землі своєї
Князь Данило на наругу!
Він наїзників розгонить
І зрадливу їх прислугу.

І прийшла така хвилина,
Що скінчився час недолі:
Князь Данило Романович
Сів на батьківському престолі.

І йому всміхнулася доля,
Наче сонечко в погоду:
Він зайняв столичний Київ,
Посадив там воєводу.

Від Карпат по дику Литву,
Від Дніпра по польські межі
Слав накази всій країні
Князь Данило — самодержець.

Та чи ж щастя не зазнає
Безталанна Україна?
— Від степів, з-над Волги, Дону
Наступає зла година.

Знов великою ордою
В Україну йдуть татари,
Вже міста горять, мов свічі,
Гонять бранців, як отари.

Засівають трупом поле,
Кров'ю рясно землю мочать,
України пишні груди
Копитами, знай, толочать.

Київ мужньо боронився,
Та устоятись не сила —
По Карпати вража повінь
Всю країну затопила,

І прорвалася ще далі —
Нищить Польщу і мадярів,
Згарищами позначився
Шлях, куди ішли татари.

Утікав народ бездольний —
Хто в яри, ліси, тернину,
Хто між багна пробирався
Пережити злу годину.

Так скотився в кров і попіл
Край увесь наш — світу перла;
Вся земля була розп'ята,
Умирала — та не вмерла.

Перед наїздом Данило
На Угорщину подався,
Переждав лиху годину,
Знов до Галича пробрався.

Відбудовує руїни,
Порядкує, лад заводить,
Набирає знову військо,
Городи нові городить.

Приголомшений, прибитий
Люд очунує з тривоги,
Села спалені будує,
Оре рідні перелогі.

Бо ще дух живий у тілі,
І живе ще серце б'ється,
Хоч і лиха-мук зазнає,
Але горю не кориться.

Бо живий народ потричі
Із могили твердо встане
І цілющою водою
Вигоїть криваві рани.

Та Батий /це хан татарський/
Перешкоди чинить: "Годі!"
І по дань погані руки
Простягає, наче злодій.

"Хто ярлика не дістане
/Тобто права володіти/,
Тому на своїм престолі
Ні години не сидіти".

Шле послів Батий поганий,
Хоче чести і поклону:
"Я без ярлика нікому
Князювати не дозволю!"

Дунав думу князь Данило,
Як би хана обдурити,
Щоб з татарської неволі
Україну увільнити.

Папа римський заходився
Дати відсіч-оборону,
На знак ласки, королівську
Переслав йому корону,

= = + = + = + =

В І Й Н А З Т А Т А Р А М И

Як довідались татари,
Що повстали Холм і Львів,
Землю галицько-волинську
Хан їх знищити схотів.

На волинський Володимир
То не хмара чорна йде,
То не грім гуде далекий,
А то військо хан веде.

Виїжджає князь Василько:
"Залиши мій рідний край!"
Але був глухий, як камінь,
Хан татарський Бурундай.

І Василько підпалити
Рідне місто мусив сам,
І діставсь живим у руки
На наругу ворогам.

У похід взяли Василька
І під Холм його ведуть.
"Як, мовляв, Василька вглядять,
Холм без бою віддадуть".

І Василько йде під мури,
Плаче й камені несе,
Радить він здаватись швидше,
Та каміння кида все.

Та не було допомоги —
І пізнав король Данило,
Що одна є тільки поміч:
Власний хист і власна сила.

І, щоб вирватись з підданства,
Будував міцні твердині,
Заложив він Холм для себе,
Львів — для Лева, свого сина.

Та йому не йняли віри
Підзорливії татари
І, побоючись зради,
Вежі й мури розметали.

Заболіло дуже серце
У старого вже Данила,
І на вічний сон у Холмі
Прийняла його могила.

В. Переяславець

І холмшани зрозуміли
Князя мову бойову,
Що каміння треба брати
Та камінням в татарву!

"Королю не є ти братом.
Не послужаєм слуги!
Не здамося, повоюєм!
Будуть знати вороги!"

І задумавсь хан татарський:
"Мабуть, сила у їх єсть.
А моє стомилось військо;
Що, як втратить славу й честь?"

І подумавши, він крикнув:
"Гей, на коні, вояки!
Коли тут ми заночуєм,
Нападуть на нас вовки".

І пішло татарське військо.
Холм щасливо врятувавсь,
Та з татарами лихими
Цілий вік король змагавсь.

Олександр ОЛЕСЬ

ЧЕРЕЗ ЛІС СТЕЖИНА

То не темна ніч надходить
І не чорні хмари,
То на землі наддніпрянські
Сунули татари.

Зібрав княжич своє військо
І в похід пустився,
Над Тясмином в густім лісі
Табором спинився.

Довго княжич думав думу,
Де ж знайти стежину,
Щоб татарину до тилу
Вивести дружину.

Раптом, звідки не візьмися,
Між зелених в'язів
Появилася дівчина,
Стала перед князем.

Кулаками світлий княжич
Протирає очі —
Чи не мавка-лісовичка
Прийшла серед ночі?

Ні, не мавка тоді стала
Перед очі княжі —
Людським голосом дівчина
Своє слово каже:

— Знаю я крізь ліс, крізь хашу,
Потайну стежину,
Можу нею я провести
Всю твою дружину...

А коли у небі місяць
Та й зайшов за хмару,
Повела вона дружину
Та й у тил татарам.

Не чекав захланий ворог
Нападу із тилу —
Пересилила дружина
Всю татарську силу.

Вміли русичі побити
Бісову личину,
Та не вміли вберегти
Від стріли дівчину...

Ой у тої дівчиноньки
Личко побіліло,
Бо вп'ялась стріла ворожа
У дівоче тіло.

Ой у тої дівчиноньки
Побіліли губи...

— Скажи, сестро, як ти звешся,
Скажи швидше, любя?..

Не узнали славні хлопці,
Як дівчину звати,
Бо уста її ні слова
Не могли сказати...

І зробили по звитязі
З дуба домовину,
Під явором зелененьким
Сховали дівчину.

Так і вмерла без імення
Та дівчина мила,
Яку люди за сміливість
Називали Сміла.

А коли у тій місцині
Город збудували,
То на пам'ять про дівчину
С м і л о ю назвали.

Юрій КРУГЛЯК

= + =

Т Е Р Н О В Е П О Л Е

Колись був город, колись був спокій
На цій землиці, колись був мир,
Тепер, куди не кинеш оком —
Зарослий терном сумний пустир.

Ой терен-терен, зелене древо,
До цурки город увесь згорів,
Лишив татарин лиш сіре мрево
Між чорних стінок та димарів.

На попелище вернулись люди,
І знов до праці вони взялись,
Бо знали люди, що місто буде
Ще красивіше, аніж колись.

З руїн підвівся новий дитиниць,
І вал високий на землю ліг,
Щоб вдруге місто оце чужинець,
В віках ніколи здолать не міг.

Щоб знову людям в полях робити,
Щоб зберігати свободу й мир,
Щоб ворог місто перетворити
На міг в тернистий сумний пустир.

Не терен-терен — квітучі рожі,
Куди не глянеш — троянди цвіт.
Камінні башти і огорожі,
Міцні й могучі на цілий світ.

Купцям заморським шляхи відкрито,
І через місто ішли купці.
Заплатиш тільки дрібненьке мито,
І дуже просим в усі кінці.

Знесли до щенту руїну каліч,
І новий город, як мак, розцвів,
Лежить дорога на Холм, на Галич,
І дружньо руку потиснув Львів.

Зрубали терни, розвіявся попіл,
На новім полі — новий засів.
І тільки в назві його — ТЕРНОПІЛЬ —
Лишилися терни до цих часів.

Юрій КРУГЛЯК

К О В А Л Ь В О Л Я

Якось князь Данило їхав на війну,
І халепа сталась: вліз в трясовину.
Вибрався Данило, а коня забрало,
Та ще й меч булатний там же засмоктало.

Підвели другого князеві коня,
Принесли забрало і нове вбрання,
А меча такого, щоб якраз під силу,
Скільки не шукали, не знайшли Данилу.

І згадав Данило: тут живе коваль,
У руках у нього аж співає сталь.
То про Волю ходить по Волині слава,
Бо добряче знає він ковальську справу.

Ой прийшов Данило та й до коваля,
Привітався чемно, слово промовля:
— Якщо зможеш, хлопче, меч мені скувати,
Золота червоного будеш мірку мати.

І на княжу мову відповів коваль:
— Ти потрапив, князю, не туди, на жаль,
Я оснастки-зброї для убивства люду
Не робив ніколи і робить не буду.

Ковалю Данило так відповіда:
— Є війна загарбна, є війна свята.
Я іду із військом битись за свободу,
Щоб здобути волю рідному народу.

— Добре, світлий князю, — Воля одвіча, —
Для святого діла я скую меча,
Будеш мати зброю ти для оборони
І залиш у себе золото червоне...

Ой горіло горно в кузні цілу ніч,
І коваль виковував заповітну річ,
А на ранок Воля погасив горнило
І поніс свій виріб князеві Данилу.

— Ось візьми, Даниле, хай цей меч тобі
Добру службу служить в ратній боротьбі...
Не забудь же, князю, Волин меч булатний
Лиш для оборони й захисту придатний...

Князь вклонився низько, в руки взяв меча
І пішов на битву... Раз махнув з плеча,
Потім вдруге, втретє — дав чужинець тягу,
А Данило з військом святкував звиягу.

А коли Волинська звільнилась земля,
Не забув Данило Волі-коваля,
І побіля кузні опісля навали
Збудували місто й К о в е л е м назвали.

Юрій КРУГЛЯК

І М Е Н Е М Л Е В А

Одвічним, незайманим бором,
Що виріс на глищі грузькій,
Два витязі йшли собі вгору
По стежці звіриній вузькій.

Та стежка у далич манила,
Звиваючись поміж дерев,
Великого князя Данила
І княжича з іменем Лев.

Йшли вони цілу годину,
Від батька Левко ні на крок —
Дістались на саму вершину
Данило й Данилів синок.

Літав над вершиною сокіл
І краєв лазурову вись...
Данило, оглянувши окіл,
Промовив до Лева: — Дивись!..

Мені князювати, мій сину,
Недовго лишилось... Тобі
В бою боронить Батьківщину,
Відстоювать честь в боротьбі.

Тож, сину, берись до роботи
І наші кріпи рубежі,
Щоб круки не мали охоти
Літати на землі чужі.

І, мрійно поглянувши в далеч,
Очима майнув по полях:
— Там ляже дорога на Галич,
На Київ простелеться шлях.

Над Полтвою селище буде
Побіля цієї гори,
І мирні в нім житимуть люди —
Міщани, купці та майстри.

А тут, на місцині високій,
Спорудиш укріплення ти,
Щоб мир в тому місті і спокій
Від вражих навал берегти.

Тобі будувати те місто,
Тобі боронити мечем,
Його ми, — сказав урочисто, —
Іменням твоїм наречем...

Княженко не мовив ні слова,
Лиш очі горіли ясні —
Він бачив вже обриси ЛЬВОВА,
Майбутнього міста вогні.

Ю. Кругляк

= + = + ÷

Ю Р І Й Л Ъ В О В И Ч

Юрій добрий був хазяїн,
Мудро вів державні справи,
Повні були в нього землі
І багатства і чести-слави.

Дбав він, щоб в краю ширилась
Віра, правда і освіта,
Тож для Галича й Волині
Встановив митрополита.

Л Е В Д А Н И Л О В И Ч

Серед спорів, серед чварів
Ослабали вже татари
І не так вже часто й грізно
В нашу землю налітали.

Не корилася країна,
Не ставала на коліна,
Лиш була в союзі з ними
За Данилового сина.

Правда, їй в знаки давались
Ці "союзи" поневолі:
Приходилось помагати
Татарві в чужому полі.

Лев у війнах любувався,
Був сміливий, неугнутий,
В чужину він заганявся,
Чести й слави щоб добути.

Прокидався в його тілі
Пал Романової крові,
Без вагання, без тривоги
Все він був у бій готовий.

На литовські хижі землі
Наводив нераз тривогу,
Над ятвягами буйними
Святкував він перемогу.

З Лешком Чорним разів кілька
Схрещував мечі у бої,
Всю він Люблинську округу
Об'єднав з Галичиною.

За Карпати, за зелені,
В Тиси соняшну долину,
Лев в воєнному завзятті
Бистрим соколом полинув.

І на мурах Закарпаття
Стяг його на вітрі маяв:
Чи про це ти пам'ятаєш
Закарпатський зелен крау?

Він із Галича до Львова
Переніс свою столицю
І твердинями міцними
Закріпив свої границі.

Накінець в ценці постригся,
І у келії холодній
Закінчив життя бурхливе
Як монах, слуга Господній.

В. Переяславець

Так, як дід його славетний,
З римським папою спізнався
І від нього королівським
Він вінцем коронувався.

Юрій в війнах не кохався,
Оминав борню криваву,
А союзами міцними
Забезпечував державу.

В. Переяславець

Ю Р І Є В И Ч І

Льва лишив з Андрієм Юрій
Та на предківським престолі —
Володіли браття спільно
В згоді і по добрій волі.

Братня їх любов єднала,
Гнів і зависть не різнили,
Тимто завжди перемоги
За полками їх ходили.

Голови вони в покорі
Перед ханом не хилили,
Їх полки у чистім полі
Татарву нещадно били.

Їх міцні лицарські груди,
Їх тверді вояцькі чола
Цілій західній Європі
Щит були і забороло.

Наче муром християнство
Від татар відгородили,
З хрестоносцями поруку
Проти Литви відновили.

Навіть люта смерть-розлука
Не змогла їх розділити:
У бою із татарвою
Мабуть згинули забиті.

Це були князі останні,
Відійшли вони без сина,
По їх смерті сиротою
Залишилася країна.

Ю Р І Й ІІ

У країні мазовецькій
Жив князь Тройден в ту годину,
Він Марію Юріївну
Взяв собі був за дружину.

В нього сина Болеслава
Просять галицькі магнати:
"Хай він прийме віру діда,
І іде в нас панувати!"

Від престола свого діда
Болеслав не відказався
І, прийнявши східний обряд,
Юрієм він перезвався.

Із литовськими князями
Побратався, споріднився,
Із його дочкою Любарт
Князь литовський одружився.

І сказав до нього Юрій:

"Зятю, я не маю сина,
Як умру я, то до тебе
Перейде уся країна".

Наче б знав він, що недовго
Вже йому на світі бути —
Він загинув несподівно
Від боярської отрути,

Не кохав бо свого люду,
Чужинцями оточився,
Знехтував присяги словом,
Свого обряду цурався.

І за те серед боярства
Стала змова проти нього,
Що підсипала до чарки
Юрію трійла страшного.

Покотився скіпетр княжий
З помертвілої долоні —
Й не було уже нікого,
Хто б по нім засів на троні.

З А К І Н Ч Е Н Н Я

Як уже без свого князя
Залишилася країна,
Під литовське володіння
Переходить Україна.

Але заграва кривава
Понад нею не згасала,
Польща з литвою до бою
За її наслідство стала.

Хоч було не важко жити
Під литовською рукою,
Українці давню велич
Споминали із тугою.

Як Ягайло, князь литовський
Із Ядвигою здружився,
З Литви в Краків переїхав,
Польщі королем зробився,

З Польщею тоді литовці
Призабули всі незгоди,
Щоб під владою одною
Зажили оба народи.

Та не всі ще українці
В час той Литві підлягали —
Над Дніпром та на Поділлі
Володіли ще татари.

Українці і литовці
Бусурменське військо били,
Від татарської корми
Міст чимало увільнили.

У степи над Чорним морем
Заганялись смілі вої,
Щоб віддячитись татарам
За терпіння і підбої.

Там козацтво пробудилось,
Всьому світу показати,
Що свободного народу
Не здавити, не стоптати!

Там голубили надії
Вірні діти України,
Що їх прадідівська слава
Не поляже, не загине,

І свій край обороняти
Лицарів нових покличе,
І засяє давня велич
Над Дніпром, у славній Січі!

Володимир ПЕРЕЯСЛАВЕЦЬ

І С Т О Р І Я У К Р А Ї Н И

ПОДІЛ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ НА ПРИРОДНІ СМУГИ

Територія України - це земля, на якій з дуже давніх часів оселилися наші далекі пращури. Тоді вони не називалися українцями, а мали інші назви. Але тих назв ніде не записано. Найдавніша записана назва - с л о в ' я н и.

Вчені кажуть, що прабатьківщина слов'ян - це Середнє Подніпро-в'я і теперішні західні українські землі. З цієї прабатьківщини й розселилися наші пращури по всій теперішній території України. Звичайно, люди оселялися найперше на тих землях, де були для них найкращі умови: найбезпечніше жити, найлегше прохарчуватися, найкращі кліматичні умови.

Територія України ділиться на три природні смуги: лісова смуга або П о л і с с я, лісостепова смуга або Л і с о с т е п, степова смуга або С т е п.

ПОЛІССЯ. Якщо провести на мапі України лінію через міста Володимир-Волинський - Луцьк - Рівне - Житомир - Київ - Ніжин - Глухів, то на північ від цієї лінії буде Полісся. В давнину, там були суцільні ліси, а тепер тільки четверта частина Полісся вкрита лісами. Полісся займає п'яту частину території теперішньої України.

ЛІСОСТЕП. На південь від Полісся простягається Лісостеп. Тут лісів менше, більше землі під посівами. У цій смузі найкращий клімат. Тут найперше оселилися наші далекі пращури й найбільше їх жило. Територія Лісостепу займає третю частину території України й на півдні доходить до Харкова, Полтави, Кременчука, Кіровограду.

СТЕП. На південь від Лісостепу простягається Степ. Територія Степу дорівнює майже половині території України. Саме Степ наші пращури заселили найпізніше, було їх тут найменше, бо в давнину в степах жили різні чужі народи, які приходили переважно з Азії.

ЧУЖІ НАРОДИ В СТЕПАХ УКРАЇНИ

ГРЕКИ. Приблизно 700 років до Різдва Христового на побережжі Чорного моря почали оселяватися греки. За кілька сторіч вони розселились вздовж берегів Чорного й Озівського морів та по Кримському півострові. Греки будували міста і жили в них. Кожне місто було як фортеця - обнесене мурами, бо треба було боронитися від різних народів, які жили в степах і нападали на грецькі міста. Греки займалися торгівлею, рибальством, городництвом, садівництвом, розводили виноградники, виробляли вино. Греки торгували з тими народами, що жили в степах, а також із нашими пращурами. Велику торгівлю чорноморські греки вели з Грецією.

Греки тоді вже вміли писати, мали вчених людей. Вони й записали, що бачили й що чули про наших прашурів слов'ян та про ті народи, що жили в українських степах.

Греки записали, що коли вони стали оселяватися на Чорноморському побережжі, то тоді в українських степах жили скити. А від скитів греки довідалися, що перед скитами жили в степах кімерійці.

КІМЕРІЙЦІ. Про цей нарід знаємо дуже мало. Вчені думають, що він прийшов на наші землі за тисячу років до Різдва Христового, жив у степах, а найбільше по обох боках Керченської протоки. Ім'ям цього народу греки звали цю протоку Кімерійською. Жили кімерійці й на нижньому Дніпрі, бо там залишилися їхні могили та сліди їхніх поселень. Займалися скотарством і хліборобством.

СКИТИ. За 800 – 700 років до Р.Х. прийшли в степи скити. Так їх називали греки, а вони звали себе сколотами. Скити витиснули кімерійців. Це був великий нарід, дуже войовничий. Скити займалися скотарством і війнами. Серед їхніх племен найстаршим було плем'я Царських скитів – це були воїни і скотарі, інші племена були під їхньою владою. Ці інші племена займалися скотарством і хліборобством та платили данину Царським скитам. Держава скитів була велика, називалася вона **С к и т і я**.

Перша столиця Скитії /400 – 300 років до РХ/ була в теперішній Запорізькій області /Кам'янське городище/, на лівому березі Дніпра, навпроти м. Нікополя. Городище займало площу до трьох тисяч акрів, а фортеця – до 75-ти акрів; фортеця прилягала до Дніпра, в інших місцях обнесена була валами й ровами.

У третьому сторіччі до РХ столицею став Неапіль Скитський, поблизу теперішнього Симферополя. Кримське царство скитів проіснувало до другого сторіччя до Різдва Христового. Площа міста до 50 акрів.

Від скитів залишилися великі поховання-могили, які вчені розкопують і дізнаються по рештках про той нарід. В могилах скити ховали своїх царів. Найбільші могили такі:

Ч о р т о м л и к. Знаходиться в теперішній Дніпропетровській області за 22 кілометри на північний захід від міста Нікополя. Могила 20 метрів заввишки, 350 метрів діаметр.

С о л о х а. В теперішній Запорізькій області на лівому боці Дніпра, приблизно 50 кілометрів на південь від міста Запоріжжя. Висота могили 18 метрів.

К у л ь – О б а. В Кримській області, за шість кілометрів на захід від міста Керчі. Висота понад п'ять метрів.

Неапіль Скитський – це була фортеця з мурами висотою 12 метрів.

САРМАТИ. У другому сторіччі до РХ в українські степи прийшли сармати. Скити частинно перейшли за Дунай, а частинно були асимілювані сарматами. Під назвою цього народу були різні племена. Як мандрівники, вони теж займалися скотарством і вели війни. По сарматах теж залишилися в степах могили. Сармати жили в Причорномор'ї до 3.-4 сторіччя по РХ. Кінець пануванню сарматів поклали готи й гуни; частину їх асимілювали слов'яни, решту - інші народи.

ГОТИ. У кінці другого сторіччя в степах появилися готи. Кімірійці, скити й сармати приходили з Азії. Готи прийшли з Європи. Це германське плем'я, що жило на острові Готлянд на нижній Вислі. Готи пробули в українських степах два сторіччя. Вони вели війни з нашими пращурами слов'янами-антами.

ГУНИ. Це велика орда, що прийшла з Азії. Гуни були великими руйнниками. Їхній цар Аттила казав: "Де ступив мій кінь, там не росте трава". Гуни вигнали сарматів і готів із степів.

АВАРИ. Ці азійські орди прийшли в степи Причорномор'я в кінці шостого сторіччя й на середньому Дунаї створили свою державу. Це були найбільш жорстокі люди. Наші пращури анти вели довгу боротьбу з аварами. В боротьбі з аварами загинула держава антів, але й авари так ослабли, що й їхня держава загинула. Останні згадки про аварів у Літописі про події початку дев'ятого сторіччя.

УГОРЦІ. Угорці або мадяри, які тепер нашими сусідами на Заході, теж прийшли зі Сходу. Вони пройшли українські землі, але не затримувалися в степах, як інші азійські народи. А коли угорці осіли на середньому Дунаї, то стали захоплювати українські землі.

= + = + = + =

Всі ці азійські народи /крім європейських готів/ були скотарями. Вони мандрували з холодних і безводних азійських степів з своїми чередами й табунами худоби на кращі пасовиська, в тепліші краї. Друга причина: вони не тільки розводили худобу, а й займалися військовим промислом, тобто грабіжництвом. Їх вабили багаті грецькі міста Причорномор'я: вони грабували населення цих міст або обкладали людиність податками. Часто вони переходили Дунай і нападали на землі тодішньої багатой Римської імперії.

Ці народи приходили на українські землі як чужинці-займанці. Наші пращури вели з ними боротьбу. В цій боротьбі загинуло багато наших пращурів, але на нашій землі не залишилося тих чужинців, отже, перемогли наші пращури. Від чужинців осталися одні могили, а живих, або вигнали, або асимілювали. Та ще залишилося те, що наші пращури перебрали в тих різних народів, як частки їхньої культури.

ПРАБАТЬКІВЩИНА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Наші далекі пращури спершу жили в Лісостеповій смузі. Там були найкращі умови для них: родюча земля, багато лісів і річок, найкраще підсоння /клімат/. На родючій землі сіяли зернові рослини, й мали з того хліб; в лісах ловили звірів і випасали свою худобу – мали з того м'ясо й матеріял на одяг; з дерева будували хати; в лісі було безпечно жити, бо туди не заходили чужинці-кочівники; в річках ловили рибу, і річками було безпечніше та легше їздити; влітку в лісах холодніше, а взимку тепліше, ніж у степах. Саме тому наші далекі пращури жили суцільною масою в Лісостеповій смузі і була вона на Середньому Подніпров'ї, переважно між Дніпром і Дністром.

Коли людности збільшилося, то поступово переходили в сусідні землі Лісової смуги та Степової. В Лісову смугу було легше переходити, бо там не було небезпеки від чужих народів, натомість у Степову смугу не завжди було безпечно виходити, бо там мандрували чужі ворожі народи. З ними треба було вести боротьбу. Та, не зважаючи на небезпеку, наші пращури поступово займали землі й в степах.

Наші пращури не тільки воювали з тими народами, що жили в степах. Вони з ними й мирно жили: різні бували часи. Бувало й так, що наші поселенці в степах тільки платили якусь данину тим мандрівним степовикам. Наприклад, грецькі історики записали, що над Дніпром жили скити-хлібороби, а над Богом /Південний Буг/ жили скити-орачі. Це в степах. Можливо це й були наші пращури, які були тільки під зверхністю Царських скитів і платили їм данину. Записали грецькі історики, що коли гуни нападали на грецькі міста, то з гунами були й слов'яни – наші пращури, отже спільно воювали проти греків. Таким чином, не дивлячись на те, що в степах жили чужинці, наші пращури теж оселявали степові землі й у перші сторіччя по РХ доходили вже до Чорного й Озівського морів, заходили в Крим.

ПЕРША УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА

Уперше про слов'ян згадується в грецьких записах напередодні Різдва Христового, як про скитів-орачів. Пізніше, в перших сторіччях по РХ греки називають наших пращурів в е н е д а м и. Ще пізніше – а н т а м и. Про антів греки так писали: слов'яни діляться на антів і склав'янів. Склавини – це західні слов'яни. Анти – це східні слов'яни. Анти живуть між Дніпром і Дністром та на лівому березі Дніпра. Греки записали, що держава антів була "над луком Чорного моря", отже, столиця її була десь у степах поблизу моря. На чолі антської держави були царі. Анти – це найближчі пращури українського народу, а держава антів – перша держава нашого народу.

Анти вели війни з усіма чужими народами, які заходили в ті часи на наші землі: з готами, гунами, аварами. Держава антив проіснувала від кінця IV ст. до початку VII ст. У тяжкій боротьбі з аварами впала держава антив, але анти так знеслили аварів, що скоро загинули й авари. Про це нарід склав прислів'я: "Пропали, як обри". Аварів називали в народі обрами.

Анти займалися хліборобством, розводили тварин, вміли добувати залізну руду, виробляти й обробляти залізо, займалися ганчарством, ювелірною справою, вели торгівлю з грецькими містами. У греків купували олію, вино, дорогу кераміку, скляні вироби, а грекам продавали зерно, худобу, хутра. Тепер у землі знаходять багато скарбів з тих часів - це свідчить, що анти були багаті люди.

Держава антив упала в боротьбі з чужими народами. Людність змушена була посунутися з Степу в Лісостеп. Але всі люди покинули Степ. Частина людности залишилася в Степу й там перетривала аварську неволю, поки авари пропали безслідно. А людність в Лісостеповій зоні, на своїй первісній прабатьківщині, стала знову організовуватися і дала початок Київській княжій державі.

Про першу державу українського народу - державу антив - ми довідуємося від грецьких істориків. Про життя антив довідуємося також з того, що знайшли археологи в землі: скарби, знаряддя праці, різні вироби, залишки в землі поселень, зображення на різних речах людей, одєжі, прикрас тощо.

КИЇВСЬКА КНЯЖА ДЕРЖАВА

ІСТОРІЯ МІСТА КИЄВА. Столиця України має дуже давню історію. Перші людські поселення на місці теперішнього Києва були вже за пізнього палеоліту /кам'яного віку/, отже, 15 - 20 тисяч років тому. Найдавніша писемна згадка про Київ грецька - з 559 року, отже, тоді Київ був уже великим містом, якщо про нього згадують давні греки.

Наш перший історик на початку XII ст. у своїй книжці "Повісті временних літ" записав народній переказ, що місто заснував Кий з братами Щеком і Хоривом, і що в них була сестра Либіль. Так записав у Києві перший історик-літописець.

ПЕРШИЙ ВІДОМИЙ КИЇВСЬКИЙ КНЯЗЬ. З Літопису довідуємося, що князь Кий збудував собі городище, назване його ім'ям, а брати Кия побудували собі теж городища на сусідніх горбах - Шекавицю і Хоревицю. Ім'ям сестри названо річку, що протікала поблизу й впадала в Дніпро. Плем'я, що жило в тих місцевостях, мало назву п о л я н и. Кий був у полян за князя. Князювання його припадає на кінець VI ст. і початок VII сторіччя.

Про князя Кия є переказ, що він збудував також городище коло Нижнього Дунаю. Можливо він там князував раніш, коли була перша українська держава антів, а як прийшла аварська орда, то князь Кий відійшов у Лісову смугу й серед передкиївських поселень збудував своє городище й став княжити в полян.

КИЇВСЬКІ КНЯЗІ АСКОЛЬД І ДИР. Невідомо, хто князував у полян після Кия. Знаємо тільки з Літопису, що в другій половині IX ст. полянськими князями були Аскольд і Дир, і що 860 року вони водили Київську дружину на Візантію. Похід їхній не був успішний, бо, як описують греки, піднялася велика буря й потонуло в морі багато човнів. Але війська мали багато, бо греки дуже налякалися.

Київські князі тримали велику військову дружину, бо Київ був на перехресті двох великих шляхів: водного, який називали "З Варяг у Греки", що йшов Дніпром з Півночі на Південь - із Скандинавії до Греції, і другий по суші, що йшов із Західньої Європи на Схід до Китаю і на Південь до Персії /Ірану/, Індії. Цими шляхами йшла вся торгівля й торгових людей та їхні товари треба було охороняти від степових орд.

За князування Аскольда і Дира на сході між Озівським і Каспійським морями була сильна Хозарська держава. Деякі слов'янські племена, і навіть поляни, мусіли платити хозарам данину.

КНЯЗЬ ОЛЕГ/882 - 912/. Олег став князем у Києві 882 року. Літописець записав, що до Києва він прийшов з Новгорода з військом, убив Аскольда і Дира і став київським князем. З Олегом був маленький Ігор - син новгородського князя Рюрика. Ставши князем у полян, Олег почав приєднувати до Києва інші слов'янські племена. На північ від Києва було деревлянське князівство; Олег приєднав його силою. На Лівобережжі було плем'я сіверян; Олег приєднав це князівство без спротиву. Інші племена - уличі, тиверці, дуліби, білі хорвати - не завоював, але вони стали Олеговими союзниками. Олег приєднав до Києва ті племена, де тепер Росія і Білорусія. Так всі слов'янські племена почали об'єднуватися навколо Києва, а ті, що платили колись данину хозар, стали платити Олегові. За князування Олега, Київська княжа держава була від Балтицького моря й Новгороду до середнього Дніпра. Тому кажемо, що князь Олег був основоположником великої Київської княжої держави, бо він об'єднав навколо Києва всі східнослов'янські племена. Скріпивши державу, князь Олег рішив помірятися силою з найсильнішими сусідами: Візантійською імперією та Хозарським каганатом. 907 року Олег пішов походом на Візантію. Флотом обложив Царгород /Константинопіль/ - грецької імперії столицю. Греки попросили миру. На знак перемоги - Олег прибив на

воротах Царгороду свій щит. Другий похід на Царгород Олег вчинив 911 року. Князь Олег відстояв інтереси торгівлі Київської держа - ви: київські купці могли вільноїздити по Чорному морі і продавати свої товари без мита навіть у Царгороді. А коли проживали в Царго - роді, то греки мали їх охороняти і давати харчі в Царгороді та на дорогу до Києва. Це були перші міжнародні договори Київської кня - жої держави. 910 року ходив походом на хозарів, щоб відкрити до - рогу Київській торгівлі на Каспійське море і долі на Південь.

КНЯЗЬ ІГОР /913 - 945/. Князь Ігор продовжував політику Олега. Саме за Ігоря в українські степи вступили зі Сходу орди печенігів. Печеніги дуже шкодили Київській державі: нападали на міста й села, а особливо на купців - грабували їх в степах і на Дніпровому шляхові. Це було вигідно грекам, і греки заохочували печенігів до цього дорогими дарунками. Одночасно греки перестали дотримуватись договорів укладених з князем Олегом. Отже, Ігореві треба було ве - сти війни з печенігами й греками.

941 року князь Ігор з великою флотом виступив на Царгород. Але похід не вдався, бо греки, які жили в Криму попередили царгород - ських греків. Тоді Ігор поплив з своєю флотом вздовж південного побережжя Чорного моря, де тепер Туреччина, й повернувся в Україну, перепливши Чорне море і Озівське. То вперше в історії українська флот перепливла Чорне море.

944 року Ігор вибрався в новий похід на Царгород, але до війни не дійшло: з греками укладено умову про торгівлю, хоч не таку ви - гідну, як за князя Олега. Після цього Ігор ходив походом на Кас - пійське море й Закавказзя - там було найбільше торговельне місто Бердаа. Звідти Ігор повернувся з великою здобиччю.

Загинув князь Ігор у боротьбі з деревлянами коло міста Іскоро - стеня. Деревляни не хотіли коритися Ігоревій визнавати зверхність київського князя. За Ігоря прилучено плем'я уличів, яке жило на південь від полян.

КНЯГІНЯ ОЛЬГА /945 - 964/. Син Ігоря Святослав був малолітній і державою керувала княгиня Ольга. Вона не вела війн, а тільки, за тодішнім звичаєм, покарала мешканців Іскоростеня за смерть Ігоря. Ольга об'їжджала велику державу й заводила порядки. З греками теж мирно полагоджувала державні справи. 957 року їздила до Царгоро - ду, де прийняло християнство. Християнське ім'я княгині Олена. Во - на була першою християнкою з княжого роду серед жінок. У той час у Києві вже були християни, навіть була церква святого Іллі; за здогадами й князь Аскольд був християнином, бо на могилі його був хрест.

КНЯЗЬ СВЯТОСЛАВ /964 - 972/. У Літописі описано Святослава як великого лицаря. Так само писали про нього й греки. Він був хоробрий воїн, не боявся небезпеки, в походах переносив усі невигоди як кожний його вояк. Не любив нападати на ворогів несподівано, а попереджував словами: "Іду на вас!" Ніколи не відступав у бою, й казав: "Від предків ми здобули хоробрість. То не наш звичай втікача - ми йти додому, але або жити і перемогати, або вмерти зі славою. Мертвим сорому нема".

Князь Святослав був великим державним мужем і добрим політиком.

У той час торгівля між Північчю і Півднем велась трьома водними шляхами. Із Скандинавії і Балтицького моря було два шляхи: Дніпровський і Волзький. Із Західньої Європи - Дунайський. Дніпровським шляхом ішла торгівля з греками та іншими народами Візантійської імперії, які жили поблизу Чорного моря; Волзьким ішла торгівля з народами, які жили поблизу Каспійського моря, з Персією /Іраном/, Закавказзям. Дунайським ішла торгівля між народами Західньої Європи і Причорноморськими. Всі багатства перевозили купці цими трьома шляхами з Півночі на Південь і з Півдня на Північ. Щоб зробити Київську державу сильною і багатю, князь Святослав задумав мати ці шляхи в своїх руках, отже, треба було завоювати всі ті землі, через які проходили шляхи - Волзький і Дунайський. Тобто, треба було зробити те, про що мріяли князі Олег та Ігор, робили, але не докінчили. Для цього треба було звести бій з Візантійською імперією і Хозарським каганатом /царством/.

У 964 - 966 роках князь Святослав завоював Волзький край.

Басейн річки Волги був у руках тюрських народів, хоч і слов'яни почали вже там оселятися, й платили данину тюрським народам. Святослав завоював срібних болгарів /північ Волги/, буртасів /середина/ і хозарів /низ Волги/, а також кавказькі племена - черкесів і осетинів. Отже, за три роки розширив Київську державу до річки Волги, Каспійського моря й Кавказу. Волзький водний шлях був у його руках.

968 року князь Святослав вирушив на Болгарію, тобто на Дунай. Мав з собою 60 тисяч війська. Розбив болгарські війська, захопив багато міст, і обрав собі на столицю місто Переяславець. Та саме в цей час напали на Київ печеніги, правдоподібно намовлені греками, бо грекам невигідно було, що Святослав на Дунаї. Святослав вернувся в Україну, прогнав печенігів, а 970 року знову пішов походом на Дунай, щоб уже зустрітися в бою з греками. Зустрівшись, розбив грецькі полки, захопив грецькі міста й пішов на Царгород. Та не повелось перемогти греків остаточно, бо до бою ставали нові сили, а

до Святослава не підходили нові війська. Довелося з греками миритися. Так Святослав і не заволодів тоді Дунайським шляхом: зрікся впливу на Болгарію і Крим на користь греків. Натомість міг вільно вернутись до Києва. Князь мріяв, що вернеться до Києва, збере нову дружину й вернеться на Дунай. Та не так сталося.

Щоб позбутися назавжди Святослава, греки намовили печенігів зустріти в дорозі Святослава, що вертався до Києва з невеликою дружиною. Саме на Дніпрі, де пороги, відбувся бій із печенігами. У тому бою загинув князь Святослав.

ВОЛОДИМИР ВЕЛИКИЙ /980 - 1015/. Князь Святослав перед другим походом на Дунай доручив своїм синам керувати державою: найстаршому Ярополкові в Києві, молодшому Олегові у деревлянській землі, а Володимира послав у Новгород.

Коли Святослав загинув, то найстарший Ярополк задумав зібрати всі землі в свої руки, як було за батька. Він розпочав війну з Олегом. Олег загинув. Думав виступити й проти Володимира, але Володимир його випередив, і Ярополк загинув. Так Володимир став єдиним володарем Київської держави /980/. Володимир не робив далеких походів як попередні князі, а вів тільки оборонні війни з тими, хто посягав на землі Київської держави.

Перший Володимирів похід був на Захід, щоб звільнити землі дулібів, білих хорватів і тиверців, які захопила Польща. 981 року зайняв місто Перемишль та інші міста, а в другому поході 983 року воював із литовськими племенами над Західнім Бугом.

Щоб забезпечити західні землі, будував міста-фортеці /Володимир, Берестя та інші/, де мало стояти військо. Налагодив дружні зв'язки з Угорщиною, Чехією, Німеччиною. Західні землі, особливо Підкарпаття, мали велике значення, бо там добували сіль, якої саме тоді бракувало, бо степи були зайняті печенігами, отже, доступ до моря по сіль був відрізаний.

Найбільше труду вклав князь на забезпечення держави на Півдні від печенігів. Князь Володимир не тільки воював із печенігами, а й будував оборонні лінії - насипав вали, будував фортеці.

Завершив будову держави запровадженням християнства на Русі.

У ті давні часи ще не було слова Україна, а було слово Русь. Не було й назви українці, а була назва р у с и або русичі. Тому в ті часи Київська княжа держава називалася Київська Русь. А з тих пір, як князі Київської Русі стали пливати з своїм військом морем, ця назва перенеслась і на море - стали називати його Руським морем, бо греки, які оселилися в Криму й на побережжі моря, називали його Понт Евксінський /тобто, гостинне море/.

До Володимира на Русі були тільки поодинокі християни. Князь Володимир 988 року впровадив християнство як державну релігію для всього народу. Щоб ще більше скріпити зв'язки з Візантією, одружився з царівною Анною – сестрою імператорів Василя і Константина.

З прийняттям християнства почалось церковне будівництво. Князь збудував Церкву Пресвятої Богородиці /Десятинну, назва походить від того, що князь дав нацеркву десяту частину своїх прибутків/. Київ став також столицею першої митрополії на Русі.

Україна прийняла християнство з Греції. Як знаємо, Крим тоді був частинно заселений греками. Найбільша й найславніша грецька колонія в Криму було місто Корсунь /Херсонес/. Отже, кримські греки були найближчими сусідами Київської держави й багато з них знали нашу мову. Тимто перші священики прийшли до Києва з Корсуня. Та скоро князь Володимир нав'язав церковні стосунки з Болгарією, бо болгарська мова була близькою і зрозумілою нашим пращурам. Отже, всі церковні книжки, по яких правила Службу Божу, приходили з Болгарії, а також і перші священики.

За князя Володимира стали відкриватися школи, почався справжній розвиток письменства. Першими письменниками були церковні особи.

З царівною Ганною приїхали з Греції люди, які були при Володимирі дорадниками в певних ділянках державного життя. Приїхали й перші майстри, які будували церкви. Так візантійська культура стала ширитися в княжій державі – Київській Русі.

Князь Володимир став розбудовувати свою столицю – місто Київ.

За грецькими взірцями став карбувати гроші, на яких уперше по'явився герб ТРИЗУБ – родовий знак київських князів, що є нашим національним гербом і тепер.

Князь Володимир розіслав своїх синів у різні землі Київської держави, щоб керували народом. Всі вони мали слухатись батька, який був на Київському столі як Великий Київський князь. Всі сини мали платити з своїх земель певну данину до Києва. Так вивершилася адміністративно будова Київської княжої держави.

Та коли князь Володимир помер, то між синами почалась боротьба за землі, а найбільше за київський великокняжий стіл. Ця боротьба тривала три роки, аж поки Великим Київським князем став Ярослав.

ЯРОСЛАВ МУДРИЙ /1019 – 1054/. Боротьба між синами Володимира закінчилася смертю Святополка, Святослава, Гліба і Бориса. Залишилися Ярослав і Мстислав. Мстислав був князем у Тмуторокані – за Озівським морем, де впадає річка Кубань у море. Мстислав був добрий воїн, і під Черніговом переміг Ярослава, але погодився, що він візьме собі землі на Лівобережжі, а Правобережжя та північні землі

будуть Ярославові. Так Ярослав став Київським князем. А по смерті Мстислава /1038 р./ - єдиним володарем усієї Київської княжої держави.

Так як і Володимир, Ярослав не робив далеких походів, а воював із сусідами тільки тоді, коли вони перші нападали й захоплювали землі Київської держави. Так, ходив походами на Польщу, Литву й фінські племена; пам'ятками тих походів залишилися побудовані Ярославом міста-фортеці Ярослав над Сяном, Юріїв над Чудським озером. Та найбільше дбав про укріплення південного кордону від степових орд. Саме тоді печеніги найбільше шкодили, а 1036 року напали на Київ. У тому бою Ярослав розбив печенігів, а на знак перемоги, на тому місці збудував церкву Святої Софії, яка й сьогодні є найкращою пам'яткою з княжих часів, і найбільшою святинею українського народу.

З Візантією була тільки одна війна, яку провадив його син Володимир. Перемога була Володимирова, хоч не легка. То був останній похід Київської Русі на Візантію.

Князь Ярослав мав великі зв'язки майже з усіма європейськими країнами: був посвоячений з володарями тих країн. Дочка Анна була за французьким королем, а по його смерті стала королевою Франції.

За наказом Ярослава було списано всі закони у славній "Руській правді". Такого державного законодавства не мала тоді ще ні одна країна в Європі.

Ярослав дбав про Київ, розбудовував його. Заснував Новий або Великий город, обніс його стінами, а з чотирьох воріт були найславніші Золоті Ворота, над якими була церква. Німець Тітмар записав, що тоді в Києві було 400 церков, 8 торговель.

До того часу вище духовенство для Русі призначав Царгород. Князь Ярослав сам призначив українця Іларіона за митрополита на Русі, визначного тоді письменника і проповідника. При Ярославі заснували ігумени Антоній і Теодосій Печерський монастир. За князів Володимира Великого і Ярослава Мудрого Київська держава була наймогутніша в Європі. І найбільшою.

У Києві зберігається домовина /саркофаг/, в якій поховано князя Ярослава з дружиною.

ПОДІЛ КИЇВСЬКОЇ КНЯЖОЇ ДЕРЖАВИ. Перед смертю Ярослав поділив землі Київської держави між п'ятьома синами, наказавши, щоб сини слухали найстаршого, який княжив у Києві. Сини виконували волю батька. Найстарший Із'яслав був князем у Києві.

Саме тоді прийшли з Азії в українські степи торки. Брати об'єдналися й прогнали торків за Дунай. Та за торками прийшли орди половців. Знову Ярославові сини пішли війною разом на половців, але над

річкою Альтою половці розбили княжі війська /1068 р./. Нарід у Києві був незадоволений князем за програний бій і Із'яслав покинув Київ. Тоді Київським князем став другий син Ярослава - Святослав /1073 - 1076/. По ньому залишилась пам'ятка - книжка "Збірник" з його портретом. Далі в Києві був князем третій син Всеволод /1078 - 1093/, а помічником Всеволода, був його син Володимир Мономах.

Коли князь Всеволод помер, то, за заповітом Ярослава Мудрого, в Києві став князем син найстаршого Ярославового сина /Із'яславів син/ - Святополк /1093 - 1113/. Саме тоді половці найбільше нападали. Вони знищили Переяславщину, Київщину, і забрали багато людей у неволю. Всі князі збиралися на з'їзди й обмірковували, як оборонятися від половців. Походами на половців керував князь Володимир Мономах, бо він був князем у Переяславі - найближче до степу, де були половці. У тих походах прославився Володимир Мономах, і коли Святополк помер, то київські люди запросили Володимира Мономаха собі за князя. За своє князювання Володимир Мономах /1113 - 1125/ об'єднав навколо Києва майже три чверті земель, що належали до Києва за Ярослава Мудрого. Він же й остаточно вигнав половців з України за Дін.

Мономах залишив по собі книжку "Поученіє дітям", в якій описав своє життя і дав поради, як керувати державою. По його смерті вже не було такого князя, який зміг би тримати в своїх руках всю державу. І колишні велика Київська держава поділилася на невеликі князівства, і різні князі почали вести війни між собою за землі.

На території теперішньої України, тоді виділилися такі князівства: 1. Київське /найменше/, 2. Волинське, 3. Галицьке, 4. Переяславське, 5. Чернігівське, 6. Турово-Пінське.

На землях теперішньої Росії постало на Півночі Суздальське князівство, та інші.

Кожне князівство жило своїм життям. А одночасно кожний князь думав захопити собі Київ. Та найнебезпечнішим ворогом Києва було Суздальське князівство.

У Києві й далі були князі з роду Володимира Мономаха, але й у Суздалі князями були Мономаховичі. Спершу суздальський князь Юрій Мономахович, прозваний Довгорукий /молодший син Володимира Мономаха/ тричі захоплював Київ, щоб стати київським князем. У Києві він і помер. Але пізніше його сини, які князували в Суздалі, вже не мали наміру бути київськими князями, а хотіли тільки завоювати й знищити Київ та приєднати Київське князівство до Суздаля. Так, син Андрій, втікаючи від батька з Києва до Суздаля, забрав із Вишгорода дорогоцінності й славу вишгородську ікону Богородиці, яка й тепер є в Москві.

1169 року Андрій /прозваний Боголюбським/ напав на Київ, зруйнував місто, пограбував навіть Десятинну церкву і церкву Святої Софії, побив багато людей або забрав у неволю.

Суздальське князівство – це початки пізнішого Московського царства. Напад суздальського князя на Київ 1169 року – це перша війна Московщини проти України. У другому поході на Київ, він був розбитий.

Княжі війни забрали багато сили, ослабили й так слабкі дрібні князівства. Іноді князі, воюючи між собою, брали собі в допомогу половців, отже в степах знову збільшувалось половців. Інколи князі виступали спільно проти половців, і тоді мали успіх. Але були випадки, коли виступало тільки кілька князів. Так сталося 1185 року, коли кількох князів під проводом Новгород-Сіверського князя Ігоря пішли на половців і були повністю розбиті половцями, а князь Ігор попав до полону. Про ту битву невідомий автор написав тоді твір "Слово о полку Ігоревім". Це найбільша писемна пам'ятка з тих часів.

ТАТАРСЬКА НЕВОЛЯ Й ЗРУЙНУВАННЯ КИЄВА

Перші татарські орди прийшли в Україну з далекої Східної Азії 1223 року. Колишні вороги половці, що кочували в степах, звернулися до українських князів, щоб разом виступити проти татар. Князі вирушили з військом у степи й зустрілися з татарами недалеко Озівського моря коло річки Калки. Проводарем /великим ханом/ у татаро-монгол був Чингісхан. Спершу княжі війська мали успіх, але пізніше були розбиті. Хоч татари і виграли бій, але не залишилися в Україні, а тільки побули в Криму і на південному Лівобережжі й вернулися за Волгу. Вдруге татари прийшли в Україну під проводом Батия 1239 року, а 1240 року перейшли на Правобережжя, зруйнували Київ і захопили всі українські землі, частину Польщі, Угорщини. 1242 року татари вернулися за Волгу й там створили своє царство, яке називалося Золота Орда. А в Україні та інших землях залишили свої загони військ. Уся людність мала платити татарам данину, давати людей до війська та виконувати різні роботи. Так Україна опинилася в татарській неволі – під татарською зверхністю. Князі, які залишилися в своїх землях, платили татарах данину, мусіли давати ханові великі дарунки, а хан за це давав князям право князувати в якійсь землі. Навіть князь Данило – волинський князь – їздив з дарунками до хана в Золоту Орду.

Татари зруйнували всі фортеці, а нові забороняли будувати. Та нарід не корився татарам. У таких князівствах як Волинське, Галицьке, які розташовані найдалше від татарських сил, серед лісів і гір, під проводом українських князів збиралися сили до боротьби з татаро-монгольськими поневолювачами.

Г А Л И Ц Ь К О - В О Л И Н С Ь К А Д Е Р Ж А В А

ПОЧАТКИ ДЕРЖАВИ. Після Ярослава Мудрого, Київська княжа держава поділилася на окремі князівства. Над Західнім Бугом постало князівство Волинське, а над Дністром - Галицьке. То були багаті князівства, особливо Галицьке, що вело велику торгівлю Дністром та із Західньою Європою. Ці князівства далеко розташовані від Степу, отже їм не шкодили степовики-половці, але треба було боронитися від західніх сусідів - Угорщини, Польщі, Литви.

Столицею Волинського князівства був Володимир, Галицького - Галич. У Волинському князівстві князували нащадки Ізяслава другого, в Галицькому князівстві князували нащадки Ростислава.

Наймогутнішими князями були: у Волинському князівстві Роман, син князя Мстислава; в Галицькому князівстві Ярослав /Осмомисл/, син Володимирка. Коли в Галицькому князівстві вмер останній князь із роду Ростислава, то галицькі бояри запросили собі за князя Романа. Так дійшло до об'єднання двох князівств в одну Галицько-Волинську державу. Остаточо це відбулося 1199 року.

КНЯЗЬ РОМАН. Князь Роман відзначався хоробрістю, воявав багато з половцями, як колись його дід Володимир Мономах. Про князя Романа Літописець записав, що він "подолав усі поганські народи завдяки своєму розумові й мудрості. Він кидався на поганих як лев, був сердитий як рись, губив їх як крокодил, переходив через їхні землі як орел, а хоробрий був як тур".

Народові подобався князь Роман, бо він не допускав, щоб бояри кривдили нарід. Слава про князя Романа йшла по всій Україні, нарід надіявся, що він об'єднає всі землі, приборкає князів, щоб не воявали між собою.

Князь Роман пішов походом на київського князя Рюрика /свого тестя/, київські бояри допомогли Романові заволодіти містом, але Роман не залишився в Києві. Він тільки посадив у Києві залежного від себе князя. Так Київ став у залежності від Галича.

1205 року Роман пішов походом на Польщу, де й загинув.

КОРОЛЬ ДАНИЛО. По Романові залишилося два сини - трирічний Данило і маленький Василько. Галицькі бояри не любили Романа, бо він їм був і чужий і не давав багато влади. Тож, коли Роман загинув, бояри взяли владу в свої руки, запрошували собі інших князів. Данило й Василько з матір'ю мусили покинути Галичину. Так почався неспокій у Галицько-Волинській державі, з чого мали користь сусіди поляки й угорці - захоплювали українські землі. Тільки тоді, як Данило став дорослим, він почав боротьбу з чужинцями й зрадливими своїми боярами. Нарід підтримав Данила. Князь спершу опанував Волинь, де мав .

прихильних бояр, бо рід його з Волині походив. Пізніше здобув Галичину. Князь Данило опирався на міщан і селян, творив із них військо. Примусив бояр бути покірними, не знущатися над селянами. Але саме тоді, як князь Данило об'єднав знову Волинь і Галичину в одну державу і почав її розбудовувати, в Україну прийшли татари, зруйнували Київ, вступили в Галицько-Волинські землі й теж пустошили їх. Мусів і князь Данило признати зверхність хана Золотої Орди.

Але одночасно готувався князь Данило до війни з Золотою Ордою. Він шукав собі союзників у Західній Європі, навіть у Папи Римського, як християнина.

Папа Римський прихильно поставився до плянів князя Данила, навіть прислав йому корону, й князь Данило коронувався 1253 року в місті Дорогичині, але іншої допомоги Данило не отримав із Заходу.

Коли татари дізналися, що Данило готується до війни, то вирішили зруйнувати Галицько-Волинську державу. Під проводом Бурандая татари зруйнували Володимир, де князував брат Данила Василько. Далі знищили Львів. Тільки місто Холм не піддалось. Ці міста з фортецями збудував князь Данило.

Серед такої боротьби з татарами помер король Данило 1264 року. Його поховали в Холмі, у Соборі, що він побудував.

Король Данило був найбільшою особистістю в історії Галицько-Волинської держави.

ОСТАННІ КНЯЗІ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ. По смерті Данила в Галичині князував його Син Лев, а на Волині – брат Василько. Князь Лев завоював у Польщі Люблин, а від Угорщини відібрав частину Закарпаття. За князя Лева Галицько-Волинська держава була найбільшою.

По смерті Лева, його син Юрій /1301 – 1308/ злучив Волинь і Галичину, як було за Данила. Юрій Перший прийняв титул короля.

Сини Юрія Першого Андрій і Лев /1308 – 1323/ князували разом. То були останні князі Галицько-Волинської держави з роду князя Романа. Їхня сестра Марія одружилася з сином польського князя Болеславом. Князі Андрій і Лев загинули на війні з татарами. Князем Галицько-Волинської держави став чоловік Марії Болеслав.

Щоб бути князем православної держави, Болеслав прийняв православну віру та ім'я Юрій. Юрій Другий, як чужинець, не міг зжитися з боярами. Бояри змовилися й отруїли його. То було 1340 року. Це був кінець Галицько-Волинської держави.

Саме в той час скріпилася Литовська держава. Сильною була й Польща. Ці дві сусідні держави тільки й чекали слушної нагоди, щоб захопити землі в Галичині й на Волині. Така нагода їм настала зі смертю князя Юрія Другого. Першою пішла на Галичину Польща.

ЖИТТЯ ЛЮДНОСТІ ЗА КНЯЖИХ ЧАСІВ

Вся людність ділилася на три групи: бояри, вільні селяни і міщани, різні невольні люди.

Головне заняття людности було хліборобство, розводили також домашніх тварин, займалися овецтвом і бджільництвом. З промислу були такі галузі: обробляли дерево, шкіри, займалися ткацтвом і ганчарством, виробляли залізні знаряддя й зброю. Внутрішня торгівля велася у містах, зовнішня торгівля була найбільше з Грецією; торгували також із східними народами та Західною Європою. Наші купці вивозили хутра, шкіри, мед, віск, зерно, а привозили дорогі матерії, металеві вироби, зброю, прикраси, вино, дорогу кераміку, південні овочі, золото, срібло.

Київський князь був найстарший серед князів. Він мав титул Великого князя. Інші князі жили в різних землях і підлягали Великому князеві в Києві. Князеві помагали керувати державою бояри. Князь мав військо, яке називалося дружина. Менші князі теж мали свої дружини. Коли бували великі війни, то князь закликав до війська вільних селян і міщан.

За службу боярам князь давав землю. Вільні селяни теж мали свою землю. Міщани займалися торгівлею й промислом. Церковні люди теж були вільними.

Напіввільні люди й невольники належали боярам. Напіввільним міг стати вільний чоловік, як, наприклад, своєчасно не віддав позичених грошей. Невільників брали на війнах, але невольник міг викупитися. З прийняттям християнства невольництво стало зникати.

При князеві була Боярська Рада. Деякі справи в містах вирішували на вічі. Віче могло навіть обирати князя. Віче - це народне зібрання. Віче міг скликати князь, тисяцький /старший у війську/, єпископ, або й самі міщани в якійсь справі. Князь був і найвищим суддею. Він видавав закони. Злочинців карали переважно грішми.

Все населення платило князеві данину, переважно своїми продуктами, а деколи й грішми. Грошевою одиницею була гривня, що дорівнювала фунтові срібла.

З прийняттям християнства почалась справжня освіта, письменство, будова церков, а ^збудівництвом розвивалось малярство.

З княжих часів Україна має своїх святих: Володимира, Ольгу, Бориса і Гліба, Антонія і Гліба печерських. З княжих часів почалось монастирське життя, де були перші осередки культури на території Київської княжої держави взагалі, а території України зокрема.

1. Наша Батьківщина. В. Переяславець
2. Наші предки – слов'яни. О. Олесь
3. Три брати. Ю. Кругляк
4. Київ. В. Переяславець
4. Початки держави. В. Переяславець
4. Олег Віщий. В. Переяславець
5. Смерть Олега. О. Олесь
6. Ігор. В. Переяславець
6. Похід Ігоря на арабів і персів. О. Олесь
7. Княгиня Ольга. О. Олесь
7. Ольга Мудра. В. Переяславець
8. Горда княжна. Ю. Кругляк
9. Юнацтво Святослава. О. Олесь
9. Похід на хозар. О. Олесь
10. Похід на землю хозарську. Ю. Кругляк
11. Печенізька облога Києва. О. Олесь
12. Святослав Завойовник. В. Переяславець
14. Володимир Великий. В. Переяславець
15. Двобій на Трубежі. Ю. Кругляк
16. Мисливський теремок. Ю. Кругляк
16. Ішов караван з Візантії. Ю. Кругляк
17. Дзвін-гора. Ю. Кругляк
18. Святополк Проклятий. В. Переяславець
18. Ярослав Мудрий. В. Переяславець
19. Заповіт Ярослава Мудрого. В. Переяславець
19. Володимир Мономах. В. Переяславець
20. Занепад Києва. В. Переяславець
21. Похід Ігоря Святославича і бій з половцями. О. Олесь
22. Татарщина. В. Переяславець
23. Початки Галицько-Волинської держави. В. Переяславець
23. Ростиславичі. В. Переяславець
24. Володимирко Володаревич. В. Переяславець
24. Іван Берладник. О. Олесь
25. Ярослав Осмомисл. О. Олесь
25. Ярослав Осмомисл. В. Переяславець
26. Володимир Ярославич. В. Переяславець
27. Роман Мстиславич. В. Переяславець
27. Данило. В. Переяславець
29. Татари. В. Переяславець
30. Війна з татарами. О. Олесь
31. Через ліс стежина. Ю. Кругляк
31. Тернове поле. Ю. Кругляк
32. Коваль Воля. Ю. Кругляк
33. Іменем Лева. Ю. Кругляк
33. Лев Данилович. В. Переяславець
33. Юрій Львович. В. Переяславич
34. Юрієвичі. В. Переяславець
34. Юрій II. В. Переяславець
34. Закінчення. В. Переяславець

З М І С Т /Історія України/

Сторінка

- 35. Поділ території України на природні смуги
 - Полісся
 - Лісостеп
 - Степ
- 35. Чужі народи в степах України
 - Греки
- 36. Кімерійці
 - Скити
- 37. Сармати
 - Готи
 - Гуни
 - Авари
 - Угорці
- 38. Прабатьківщина українського народу
 - Перша українська держава
- 39. Київська княжа держава
 - Історія міста Києва
 - Перший відомий київський князь
- 40. Київські князі Асколд і Дир
 - Князь Олег
- 41. Князь Ігор
 - Княгиня Ольга
- 42. Князь Святослав
- 43. Володимир Великий
- 44. Ярослав Мудрий
- 45. Поділ Київської княжої держави
- 46. Володимир Мономах
- 47. Татарська неволя й зруйнування Києва
- 48. Галицько-Волинська держава
 - Початки держави
 - Князь Роман
 - Король Данило
- 49. Останні князі Галицько-Волинської держави
- 50. Життя людности за княжих часів

= + = + = + = + =

